

● „Csodálkoztok rajtunk: hibáink mivégre?!”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
VII. ÉVFOLYAM 1996. 13. (219.) SZÁM — JÚLIUS 5.

ára 500 lej

Lőrincz Lehel: Szamospart

EGYED PÉTER

Jelenség és könyv

DOMOKOS GÉZA "ESÉLYE"

Mondanivalóm kissé különös helyzetben van: hiszen hogyan lehet értékálló, egy mű első kötetével kapcsolatban, az irodalomkritika és az irodalomtörténet szempontjait követve? Különösen akkor, ha a könyvében foglalt politikátörténeti adatok feldolgozása jószerivel még meg sem kezdődött? Az adatok majd akkor kerülhetnek az elfogulatlan értékelés távlatába, ha — sajnos — mi már nem leszünk azon a politikai vonaton, amelyről, reméljük, hogy megérkezett a célállomásra — egyelőre. Ennek a vonatnak az elindításában az itt jelenlevők közül is igen sokan részt vettek, ezért a Domokos Géza könyve sajátos helyzetben van: a benne foglalt tények, értékelések, adatok mintegy prizmában láthatók, mindannyiunk tapasztalata, tényismerete, értékelése jelenti a fénytörést. Eleven könyv ez, amelyet személyes véleményeink, egyetértő vagy polemikus állásfoglalásaink életésítenek.

E műfaját tekintve leginkább politikai emlékiratnak minősíthető mű egyik jelentős szerzői tétje a politikai alanyiságból származó személyesség. Domokos Géza nem akármilyen, hanem első vonalbeli vezető szerepet vállalt 1989 decemberében, majd tovább, egészen a brassói RMDSZ Kongresszuson bekövetkezett visszavonulásáig. Ezt a személyességet, felelősséget kell hitelesen képviselnie az írásban — ne feledjük el, egy olyan irodalomban, amely a memoárokból született és mindig is abban volt elismerten európai jelenség —, tehát egybe kell esnie a többféle szubjektivitásnak: első-sorban a cselekvő politikusénak és a szerzőének. Az egybeejtés formája az önismeret magas foka, az őszinteség: tétje a hitel. Az ef-

fajta belső viszonyosság nem magától adott, hanem az ember életében folyamatos reflexió eredménye. A tét nagy, hiszen ha nem sikerül egy gyűpontba egyesíteni egy paradox viszonyt — a politikus tévedhet, az emlékiratíró nem —, akkor az olvasó csalódottan elfordul. Hiszen milyen kockázatos dolog kimondani: mindig, többnyire, részben, néha — igazam volt. Vagy nem. Mily csábító a delfi orákulum szerepében fellépni és milyen nehéz azt kijelenteni (tudom, hogy Domokos Géza egyik kabala-állata a derék *asinus*): kérem, megtéveszthető számár voltam. Különösen nagy az erkölcsi-politikai felelőssége annak, aki egy szinte kilátástalan helyzetbe kényszerített nemzeti kisebbség vezető képviselőjeként (jóllehet semmilyen mandátuma, semmilyen legitimitása sincs, sem öröklött, sem választott tisztsége nem lévén) kell e kisebbség első politikai képviselőt kialakítania egy bizonytalan, majd pedig újfent nyíltan ellenséges közegben. Közben pedig úgy lavíroznia a politikai cselekvési mezőben — amely a kompromisszumok tere — valamint a szervezetben, hogy a saját politikai legitimitását kivívja és fenn-tartsa.

Egyetlen döntő törvénye van a cselekvő és emlékező szubjektivitás egyben tartásának — az emlékiratirodalom gyakran idézi, Maurice Paléologue is oda helyezi Eugénie császárnővel folytatott beszélgetéseinek élére — az önismeret parancsa, Hamlet szavaival: "Mindenek fölött/Légy hű magadhoz, úgy mint napra éj,/következik, hogy ál máshoz se léssz." Dehát ez a lecke az önismeret, szabad cselekvés és felelősség

>>>>>> folytatás a 3. oldalon

- EZERSZÁZ
- Lászlóffy Csaba: Kantáta két hangra
- Mózes Attila: Búcsú Ábrahám Jánostól
- Szőcs István: Olvasatok
- Bustya Endre: Kolozsvár kollégiuma
- Lakatos Mihály tanulmánya
- SERÉNY MÚMIA

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKON-t

13

EZERSZÁZ

A fő vallási forma a honfoglaló magyaroknál a samanizmus lehetett. Akármennyire eltérő véleményen vannak is az egyes magyar ősvalláskutatók, abban többnyire megegyeznek, hogy a honfoglaló magyaroknak voltak sámánjaik, s hogy ezek legalább egy csoportjának magyar neve a táltos volt.

Néhány évtizede még éltek a magyar faluban a "táltosoknak" nevezett és tartott személyek. Bár ezt a szerepkört ma már nagyjából kivesztettnek tekinthetjük, név szerint ismert táltosokat még emlegetnek a hiedelemmondákban, sőt néha még akadunk olyan élő személyre is, aki magát táltosnak tartja. Részben a sámánfunkciókat látják el a magyar faluban a halottlátók is. Diószegi Vilmos a következő jellemző fő vonásokat állapította meg a magyar táltoshitben: a táltos révülése (transzba esés), az a hiedelem, hogy a táltosok fölös csonttal születnek, varázsló tevékenységük pozitív a közösség számára, a táltosok egymás közt viaskodnak, főleg állat vagy tüzes kerék formájában.

Az istenségek, szellemlények magyar megnevezésének a legtöbb esetben még biztos etimológiája sincs. E magyar néphitkutatás éppen ezért kezdettől fogva ezen a ponton alkotta a legképtelenebb elméleteket. Sem isten, sem ördög szavunknak nincs biztos etimológiája. Vallástörénészeink feltételezték a "magyarok istenének" létezését, ez talán a főisten, égisten volt. Bizonyára voltak női istenségek is; a Mária-ünnepek neve (Nagy-boldogasszony, Kisasszony) s a hozzájuk fűződő képzetek ezt majdnem kétségtelenné teszik. Biztosan török eredetű szó a boszorkány, általában a néphit egész területén a törökös nyelvi kapcsolat jobban bizonyítható, mint a finnugor; török eredetű pl. a bűbajos, sárkány szavunk is.

Nem tudjuk, hogy a honfoglaló magyarok isteneiket vagy az elhunytakat, őseket ábrázolták-e vagy sem. Általában a korai keresztény térítők nem szólnak istenképmásokról, tehát ezek különösen nagy szerepet nem játszhattak a magyarok kultúrájában, bár például Gellért püspök említ "szkíta bálványokat". Talán nem álltak távol az igazságtól azok a kutatók, akik ezeket az elhunyt ősök képmásának tartották.

Nincs okunk kétségbe vonni a magyarországi középkori krónikáknak azt az állítását sem, hogy a magyarok lovat áldoztak isteneiknek. A lóáldozat az uráli és altaji népeknél (éppúgy, mint sok indoeurópai nép-nél is) igen régóta ismert volt, s ezek közül is a legértékesebb a fehér színű ló volt (az ugoroknál szinte századunkig így volt ez).

A magyarok hittek a túlvilági létben, amit a kereszténység előtti temetkezésformák bizonyítanak, éppúgy mint a középkori krónikák egynehány egyértelmű beszámolója, pl. a Lehel- (Lél-) monda. Honfoglalás kori sírjaink egy részében lovas temetkezést találunk, azonban nem az egész lovat temették a sírba, hanem csak a koponyát, a lábszárcsontokat hagyták a bőrben. A bőrt sokszor kitömvé, eredeti formájára kiigazítva tették a sírba, gyakran az emberi test baloldalára.

DÖMÖTÖR TEKLA: A magyar hiedelemvilág

LÁSZLÓFFY CSABA

Kantáta két hangra

Lányom ballagására

Áll ezer év múltán is tarka virágban a meggyfa.
Ülj ide mellém. Érzed e lány lebegést a sövény vad
bokra felett? Hogyan is mondotta Mihály, a deák, a
moldvai csángó? "Étkem szép zöld fű... a ruhám oly
fótos, sokszínű. Csaknem eszen meg (ez vala akkor:
egyezer ötszáz nyolcvan után)... a tetű!" (Kitaláltad?)

Aztán így folytatta egyből:
"De mit mondjak húségemről?"

Hogy kedvem lőn a csatára,
Jövék Erdélyben Patára,
Rozsdás kardom oldalamba,
Kötém tarisznyám nyakamra..."*

Posztmodern nyárba ájulóban,
honfoglalók porában, hóban,
föld forradásai: betemetett
lövészárkok krumpliföldje felett
Doberdó s Don-kanyar után megáll
gyolcsba pólyált álmunk — István király...
Rovásírásos arccal, mostohán,
győztesek közt. Nincs kikövezve, lám,
Csaba királyfi útja se. Búvópatak
minden homályban őrzött gondolat.
Rejtélyes árnyak, fénytörés, harag,
búgó könyörgés, tépett tájszavak. —

És gyöngy ragyog a sár fölött;
a képzeletünk árpádkori kéket
varázsol, s összemosódnak örök
vármegye- s gyepű-töredékek.
A haza szélén (vagy szívében?) — ihon
lázban épül bennünk ma is a hon.

"Iszonyú vadságok! fene emberségek!
Rémítő undokság! gyilkos mesterségek!
Cudar juhászkodás! vétkes nyereségek!"

Fénylik ott magasban Európa-érdek —
(kórságban valóknak egészsége védve)*
Csodálkoztok rajtunk: hibáink mivégre?!

(A fortély, az önzés mindig a nagy-
hatalmak kiváltsága volt s marad.
A virtus és a félelem falat
dönt, vagy emel... Véd és oszd meg magad!)

Jegenyefák tartják fenn a fellegetek,
iszapos gyökereik léleknyelbe vészett.
Hallod barcaságát bínak, kísértésnek? —
Zápolya öldök százada után
(azóta emészt a lassan élő méreg)
gyaníthatunk-e jobb időket talán?!

A rend nem minden.
A béke sem.
Simogass. Nyugtalaníts, édesem.

Múlt törmeléke roppan
hátizsákodban.

Belépsz a tájba.

Kilépsz — te Európa-árva.

* A csillaggal jelölt sorok, parafrázisok: Mihály deák (1580 körül),
Ferenczy István, Ányos Pál, a Gyulafehérvári sorok (1310-1320),
Bessenyei, Berzsenyi.

Jelenség és könyv

>>>>> folytatás az 1. oldalról

összetartozásáról is oly régi, mint a politikai cselekvés és a morál szakadékos kapcsolata.

Domokos Géza e könyvében politikai valóságokkal és valóságokról gondolkodik elsősorban. Két alapvető dolgot kell megvalósítania: jelezni, hogy tartalmilag, összefüggéseikben melyek voltak a politikai tények — hiszen gyakorlatilag végtelen számú fantom között éltünk; másodszor, tekintettel arra, hogy már a ténymegjelenítésben is megvannak a szubjektív elemek — az olvasóval el kell fogadtatnia, hogy mindez így volt. Jegyezzük meg, hogy az olvasó egyáltalán nem elfogulatlan, ellenkezőleg, maga is ugyanabban a politikai mezőben van, tehát helyzetben. Ezért a politika dolgait meg kell közelíteni, azokat egyénileg megfogni és elhelyezni, végül személyes rendszerbe állítani, olyanba, mely jelzi a gondolkodás és cselekvés legfontosabb értékeit, fogalmait, a személyes és politikai karaktert. Csak ha más, az elmúlt években megjelent emlékiratokkal összehasonlítjuk, látjuk, hogy a korszakmegvilágítás pontossága, kijelölése alapján és a háttérinformációk (többnyire írásos dokumentumok) beállítására okán is mennyire jobban sikerül ez neki, mint másoknak. Végezetül kialakul egy jól körvonalazott és tartalmas tényrendszer, ennek jelentős önértéke van, a gondolkodás, a kutatás számára — ha mégoly vitathatóan is — szilárd szemléleti keret.

Melyik lenne az az elemzés-értékelés, amelyik a romániai magyarok helyzetének stratégiai megközelítését tartalmazza? Könyvének 310. oldalán Domokos Géza a következő kérdés-dilemma rendszerrel írja le helyzetünket: "1. Elismerjük-e, hogy mi, Románia összlakosságának mindössze valamivel több mint 7 százalékot kitevő kisebbsége vagyunk? 2. Számot vetünk-e azzal, hogy a többség — függetlenül a kormányon lévő párttól — még hosszú ideig, döntéseiben, politikaformálásában a saját nemzeti érdekeit veszi figyelembe? 3. Ennek tudatában érdemesnek tartják-e az ország politikai életében való részvételt, a parlamenti jelenlétet is beleértve, vagy sem?" Hozzá kell tennem, hogy a politikai érzék emellé valahogyan odatenne egy sejtést arra vonatkozóan, hogy meddig látja e tényrendszert — a politikai-történelmi időben — meghatározóan érvényesnek? Valamint, hogy milyen irányban módosítandó ez a szemléleti ke-

ret, ha radikálisan megváltoznak e feltételrendszer belső avagy külső paraméterei? Mindezek alapján Domokos Géza röviden úgy foglalta össze a stratégiai választás lényeges pontjait: "Ha a válasz nemleges, egyszerű a dolog. Vagy elmegyünk innen, őseink földjéről, vagy teljes passzivitásba vonulunk, vagy mint a dél-ázsiai tamilok, fegyverhez nyúlunk, ennek minden katasztrofális következményével. Ha a válaszuk igen, akkor — bármennyire nehéz —, korlátoznunk kell retorikánkat, rá kell jönnünk, hogy a fülünknek ugyan jól hangzó, lelkünket melegengető kemény követelések jelen pillanatban merő illúziók. Más szóval: ha a célratoró cselekvést, a hosszú távra beállított önmegtartó és önmegújító stratégiát meddő radikalizmussal, nemzeti érdekeinket annyiszor zátonyra futtató vaksággal cse-

Carthaginem esse delendam". Ugyanígy mi sem feledkezhetünk meg egyetlen percre sem arról, hogy a mi halálos ellenségünk a román nacionalizmus, persze, a *mi ellen* küzdeni parancsa soha nem eshetik egybe a *miért* (és ebben Domokosnak mindig igaza van), hogy itt a miért a romániai magyarok életének a belső tartalma, az, hogy miként lehet itt élni, úgy, hogy az ne csak túlélés legyen, hiszen abból elég volt, hanem hogy valamelyes anyagi és társadalmi biztonsága, méltósága és szabadsága legyen ennek az életnek.

Domokos Géza stratégiai helyzetértékelése döntően az erdélyi magyarság létének a kisebbség és a román többség összefüggésrendszerbeni, erőviszonyaiban láttatására épül. Lehetséges lenne, hogy a második kötetben bővül ez a rendszer? — a magyar-magyar összefüggésrendszerrel? Egy létező magyar állam szerepvállalásának kérdésével? — nem tudom. Kétségtelen-

ígérte, hogy nem vállalja a jelölést a nagyváradi RMDSZ-Kongresszuson. De azon a szép nap-sütéses reggelen is ott voltam mellette, amikor Horváth Andor úrral egyetemben a Kultúrpalota felé indultunk, gyakorlatilag már tudván, hogy készen áll az újabb jelölés elfogadására — nos mindezek miatt én teljesen másként tudom magyarázni a politikai és személyes ambíciók, az érzelmek és karaktervonások játékból összeálló végeredményt. De hát ezért is érdekes mindez: könyvével legalább annyi vitám volt, mint Vele egykoron, amikor a megjelenendő könyvek fölött deliberaltunk.

Végezetül: alkalmam volt látni, hogy a pártállami funkcionáriusokkal kapcsolatban melyek voltak a legjobban működő politikai reflexei. Ő is sokszor jelezte, fejben állandóan készült, mindezenre alkalmas válasz-forgatókönyveket épített, amivel a szörnyűséges funkcionáriusokat távol lehetett tartani a zsákmánytól — a "morgó, vicsorgó fenevad" paradigmája érvényes. Feltételezem, hogy e politikai reflexrendszert kellett volna a fordulat után a követelményekhez hangolni. Időben azonban megvalósíthatatlanul. A történelem vonatáról nem lehetett leszállni, s ilyen értelemben Domokos Géza is egyike volt azoknak, akik — politikai karrierjüket tekintve — áldozatul estek annak a változásnak, amelynek beindításában oly fontos részük volt. Törvényszerűség, hogy az induló RMDSZ vezető politikusai közül sokan osztoztak sorsában. Az ellentétek — mint ama kínosan rossz dialektikai nyelvezetben — kioltották egymást. Mindannyiunk számára megfontolandó tanulság, hogy e folyamat következtében nem jött létre olyan politikai szerkezet az RMDSZ-en belül, amely másfajta szerepben e politikai intelligenciát hasznosítani tudta volna.

Zárójelben: és mi történt akkor, amikor elfogytak az előre felépített replika-forgatókönyvek? Nem volt több érv a sarokba szorított taktikus számára. Volt Domokos Gézának egy jellemző gesztusa, tekintete, mindig úgy éreztem, hogy a Bika jegyében született férfiú azt gondolja: *Ezt nem lehet!* És a karakter, a morál, a becsület életbevágó tartalékaiból csak megszületett a végső érv.

Mindehhez Domokos Géza most már hozzátette újabbkori politikai történetünk nélkülözhetetlen dokumentumát. *Fair play!*

Elhangzott Domokos Géza könyvének bemutatóján, Kolozsváron, 1996. május 28-án.

Kovács Zoltán festménye

réljük fel — az utóbbi év fájoan bizonyítja —, a jövőben is ez lesz a sorsunk."

Talányosnak tűnő a meddő radikalizmus kifejezés: feltételezem, nem jelenti, hogy Domokos elutasítaná a nemzeti radikalizmust, a politikai jakobinizmust, mint egy politikai választék, cselekvési célrendszer nélkülözhetetlen elemét. Ez is éppúgy nélkülözhetetlen, mint a konzervatívizmus. A művészet, mint mindig, itt is az arányok helyes megtalálásában, a vegyítésben van. Már idézett Hamletünk mondja, hogy a becsület néha mindenkitől megkívánja, hogy egy szalmaszálért is küzdjön haláláig, vagy amint az iskolapéldánkban is szereplő idősb Cato is megfogalmazta a politikai intarzingencia alapelvét, szenátusi szónoklatainak végén, az előzményektől akár függetlenül, hogy úgy mint: "Ceterum censeo,

nek tartom azonban, hogy ha a Holocaust után a zsidók csak egy minimálprogramban gondolkoztak volna, soha nem épült volna fel Izrael.

Alkalmam volt nemzetközi konferenciákon, fórumokon is elmondani, hogy én Domokos Gézát a hetvenes-nyolcvanas évek kétségtelenül legsikeresebb politikusának tartom — egy antipolitikai környezetben, a könyvkiadás és ami ezzel együtt járt, a politikai konnotációjú cselekvés, a kultúramentés révén. Az, hogy RKP KB pótagként ennek fedezésére és emellett mit tett, talán még egy könyv tárgya lehet. A nyolcvanas években munkatársa voltam a Kriterion Könyvkiadóban, de még a nyolcvanas években is sokszor mellette, felsorolni is hosszú lenne. Például betegsége mellett, bukaresti lakásán — a könyv emlékeztetes jelenete —, amikor a felesége előtt meg-

Erdélyi Szépmíves Céh

PÁLYÁZAT

Az Erdélyi szépmíves Céh kétrészes regénypályázatot hirdet.

Az első szakaszban olyan regényeket várnak, amelyek az erdélyi ember sorsát ábrázolják a XX. század második felében. Egyetlen kikötés: tudományos-fantasztikus (sci-fi) írással nem lehet pályázni.

Terjedelem 100-600 oldal. Beküldési határidő 1996. dec. 1. Kéri a pályázókat, hogy részvételi szándékukat lehetőleg szeptember 1.-ig írásban jelentsék be.

Beküldhetők olyan regények is, amelyek bár megjelentek 1948-89 között, de az akkori kiadási viszonyok miatt megcsonkított terjedelemben. A helyreállított, javított, vagy bővített változatok a megjelent szöveg terjedelméhez képest legkevesebb tíz százalékos módosítást tartalmazhatnak; természetesen, lényeges tartalmi módosítások mellett.

A második szakaszban olyan regényeket fogadnak el, amelyek tárgyukat, témájukat Erdély történetének valamely régi, 1867 előtti korszakából választják. Az elbírálásnál előnybe részesülnek azok a művek, amelyeknek témája különbözik a klasszikus szerzők által már feldolgozott erdélyi történelmi témáktól. Terjedelem 200-500 oldal. Beküldési határidő 1997. június 1. A Céh kéri a pályázni szándékozókat, hogy 1997. február 1.-ig tájékoztatást küldjenek készülő művükről.

Mindkét csoportban az első három díjazott művet a díjak sorrendjében az elbírálást követő egy éven belül megjelentetik; a többi megvitatják, népszerűsítik és felajánlják más könyvkiadóknak, ha arra érdemesek, vagy későbbi időszakban jelentetik meg.

Még az ősz folyamán tanulmányra is fog pályázatot kiírni a Céh, amelyen majd Bánffy Miklós, Balázs Ferenc, Makkai Sándor, Nyíró József, Reményik Sándor, Wass Albert életútjának és életművének bemutatásával lehet résztvenni, később ismertető feltételek mellett.

DÍSZELNÖK

A Céh vezetőségének megbízásából Csiszér Sándor marosvásárhelyi tag, a Céh ottani fiókjának vezetője felkérte az Amerikában élő Wass Albertet, hogy vállalja el a Kiss Jenő halálával megüresedett díszelnöki címet. Íme, a válaszlévele:

"1996. Május 1.

Kedves Sándor öcsém!

Leveledet ma kaptam kézhez, ami elég dicséretes teljesítmény, ha arra gondolunk, hogy ekkora utat kellett megtegyen "luntrával". Ez a név fedi azokat a lapos fenekű, hat szál deszkából összetákolts csolnakokat, amiket a kis mocsaras mezőségi tavakon használnak a halászok.

Ami a "lehető legrövidebb időn belül esedékes" válaszomat illeti az Erdélyi Szépmíves Céh megtisztelő és megható kivánságára, az egy könnyes szemű IGEN. Bár fáj, nagyon fáj, hogy nem lehetek ott és még csak reménység sincs arra, hogy valaha is újra Erdély szent földjét járhassem, ezt a megkönnyeztető és megtisztelő meghívást szíve minden dobbanással köszönöm, még ha ezek a lassanként elhaló dobbanások már csak egy "időt töltött vénember" fáradt és szomorú lelkének utolsó dobbanásai is.

Köszönöm. S amikor elmúlok, hamuvá égetnek idekint s ezt a maréknyi hamut, végrendeletem szerint, az Erdélyi Szépmíves Céh tovább élő tagjai kell majd fölgyógyék az Isten székire s beleszórják az erdélyi havasok bujdosó szellőjébe!

Az Úristen legyen mindnyájatokkal!

(Wass Albert)"

(Jegyzet: Az Istenszéke a Kelemen Havasok nyugati csúcsa.)

Az ESZC címe: Kolozsvár, Cismigiu u. 1. sz.

— Erdélyi Szépmíves Céh Vezetősége —

Külön fejezet

Egy kedves barátnőm, aki mindazonáltal gyakran nem törődik a szavakkal, csak a lelkesedéssel, azt mondta egy ízben Szilágyi Júliáról: — Ugye, hogy csodálatos asszony? Igazi nagyasszony! Most is előttem van, ahogy fölragyog a szeme, mert megtalálta a megfelelő szót: Igazi nagyasszony!, ismétli boldogan.

Már akkor bosszantott ez a szó, mindenféle túlzás nélkül elmondhatom, hogy bosszantott. Éreztem, hogy valami zavar benne, valami nem hagy nyugodni, nem tudom e szó túl nagy testét kapcsolatba hozni a Julika néni törekénységével.

Nem, Julika néni nem nagyasszony. Ő nem Gertrudis és nem a Gertrudist játszó Jászai Mari, de nem azért, mert Gertrudis negatív szereplő: Szilágyi Júliát Antigonéként sem tudom elképzelni. Ő nem ostromolja az egeket és az isteneiket, és nem szegül szembe Kreónnal sem. Viszont nem csodálkoznék, ha párizsi könyvtárakban kutakodva egyszer csak boldogan pihegve térne vissza Kolozsvárra, mert olyan okiratra bukkant a francia fővárosban, mely egyértelműen bizonyítja: Montaigne egyik leszármazottja.

Hisz valóban, ez a bölcs francia az ő legközelebbi rokona, első sorban annak okán, amit Esterházy Péter is észrevett az És hasábjain: jószágos tanár volta miatt. Kihalófélben van mostanában az a fajta, aki bízik az emberek nyíltagyúságában és még szeretné tanítani őket valamire. Ritka az az attitűd is, amely annyira jellemző Julika néniére: a testéből sugárzik a jó értelemben vett tanítási vágyás. Ha meg akarok nyugodni, csakis Hozzá megyek. Az Olakásában mintha megállna az idő, de ez nem félelmetes, hanem mesészerű. A jótékony rendtelenségben, ilyen-olyan papírok és könyvek között, az értelmiségi életet lehet kitapogatni, azt az életformát, amely mindig is jellemző volt Rá: Bármi is történék, nekünk nem föladatunk kar-

dot rántani és becsörtetni a csataterre — a mi föladatunk csakis a legbecsületesebben elvégzett elemzés lehet.

Most az én szemem, illetve tollam is fölragyoghatna, hiszen megtaláltam a szót, amelynek a nyomába indultam ezzel az írással: elemzés. Nem fogok olyan közhelelyeket papírra vetni, mint hogy könyörtelen elemzés (és lám, mégis papírra vettem...). Elemzés, mert Julika néni első sorban elemző. Nyugodtan, csöndesen, a maga sok éven át cigarettával pácolt hangjával. Egészen ritka az a hely és az az ember, aki mellett nyugodalmat érezhetni. Persze, kellenek a "nyugtalanosságra születettek", ám legalább annyira kellenek a nyugalmat árasztók. Ha Szilágyi Júlia férfi lenne, bizonyára csibukkal a szájában fogadna minket az óriási tornácán. Házában nem férközhet a szégyen, sem a rohanás tébolya. Egy csöndes sziget a zaklatott világban. Hely az, ahol történik valami. Itt Szilágyi Júlia történik.

Távlati terveim között szerepel egy olyan könyv megírása, melyben a magam útját kísérem figyelemmel, az irodalomért rajongó, színészi vágyakat dédelgető kamasztól az egyre több mindenről lemondani tudó, s talán egyre jobban író fiatalemberig. Ebben a könyvben minden olyan embernek, aki meghatározó módon hatott rám, külön fejezet jutna. Kányádi Andris és Kányádi Sándor, Hamvas Béla és Nádas Péter mellett Szilágyi Júliának is hosszú oldalakat szentelnék. Mellette soha nem éreztem, mennyire kisebb vagyok, mint az, akivel beszélgetek. Kell hogy létezzék valaki, akiről a nagy körülönbség ellenére is elmondható: Ő a barátom.

Szilágyi Júlia a barátom. Most éppen hatvan esztendő. Isten éltesse sokáig!

DEMÉNY PÉTER

ÁBRAHÁM JÁNOS

Alsóneműk cinikus lovagja

Mielőtt szerelmi viszontagságaimat tovább részletezném, mintegy alapvetésként az elkövetkezendők megértéséhez, szeretném feltárni előttem rendkívüli jártasságomat az erotológia területén, hiszen a bárói Könyvházban eszközölt tanulmányaim során a fő hangsúlyt erre fektettem. Ha már a hangsúlyt *fektetni* is lehet. Bár igazat szólva nekem ez hangász létemre sosem sikerült. Én csak vonóhuzintásokkal tudtam érzékelteni a hangsúlyt. Nyelvész nem vagyok, de láthatod: nyelvtanilag, a duma területén is próbálok igényes manusz maradni.

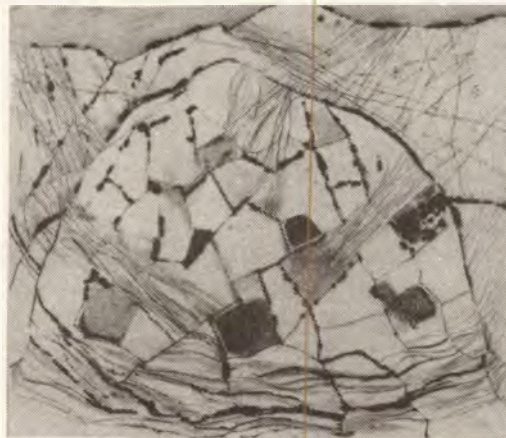
Nem tudom, hogy van a gádzsó népeknél, de minálunk, romáknál a szexualitás az egyik legnagyobb emberi élményünk. Nálam különösképpen az volt, mert Gabriella örök életében nagy vulva-bolond volt; engem állandóan az foglalkoztatott. Nem azt mondom, hogy bujaságig minden voltam érzéki, de szerelem és szexualitás volt a fő emberi élményem. És bocsássanak meg nekem a hölgyek és csajok, de nekem róluk, bármilyen szépek voltak is, nem az esztétika, hanem művészemberhez illően mindig az erotika jutott eszembe. Micsinájjak, ha ilyen latornak teremtett az Isten? Ha láttad Coreggio Danaé című híres festményét, akkor megérted, mért volt Picula életének két legfőbb törekvése a pénz és az erotika. A képen, akár csak a klasszikus legendákban és az életben, ez a két dolog összefügg. Jupiter aranyeső formájában kísérti meg Danaét. Ez az én felfogásomban, s bizonyára másokéban is, annyit jelent, hogy a szerelem pénzért is megvásárolható. A csaj azért enged olyan könnyen a pénz csábításának, mert egy picikét eredendően céda. A jelkép ősi mítoszt elevenít fel, amely titokzatos, tudatalatti összefüggéseket fejez ki a nő lényege és sorsa, valamint a pénz között. Én ugyan aranyesővel sosem halmoztam el a csajokat, legfőképpen azért, mert nem volt módom rá. De ez nem változtat a lényegen. A csajok eredendően kurvák egy kicsit, de rémesen jól áll nekik. Ha nem így volna, az volna igazi férfiszomorító nyomor.

Ennyiből már láthatod, mért foglalkoztatja annyira Piculát az étellel egybeszővődő szexualitás. Egészen röviden azért, mert a csaj és a pénz az élet lényege. Így, ahogy mondom, és ebben a sorrendben. Azért vagyok könyörtelen és szókimondó ezen a területen, mert soha semmit nem tudtam jobban lebecsülni, de eszményíteni sem, mint a nőt és a pénzt. Sorsom sohasem volt túl szép, de ebben a kettőben, időlegesen, pillanatnyilag gyakran megtaláltam az ideáljaim. Tehát hálát és tiszteletet is csak irántuk érzek. Neked is azért mesélek rólok, mert meggyőződéseim, hogy pénz és csaj, mód és szerelem a boldogság forrásai, ennél fogva az érzékiség, az erotikus helyzetek diagnózisai és láttelei megmagyarázzák a hősök jellemét; a maga esendőségében és kiszolgáltatottságában is felkeltik a részvétet a jobb sorsra érdemes ember iránt.

A jobb életkörülmények konzerválják, sőt fokozzák a nő szexualitását. A férfi bika-tulajdonságát már kevésbé. A jómód a férfit elpuhítja. A nő, aki nemcsak gyereket akar, tízszer annyi férfit is megkíváncsiat kielégítésre, mint amennyit a legerősebb nemiségű férfi adhat. Elsősorban ezért romlanak egy idő óta az erkölcsök. Azért, mert az iniciatíva átkerült a nőkhez. Vannak csajok, akik házasságon belül vagy kívül pusztán azért tartanak egy erős szexualitástú férfit. Mert jó férfi kevés van. Sokkal ke-

vesebb, mint amennyi a jó nő. Épp ezért az a kevés rém könnyen talál jó nőt. Bármit szólnak az erkölcs-csöszök és pártfarizeusok — az ösztönök működnek és uralkodnak. De hát baj ez? — kérdelem én. Miért volna baj? Az ember szexuális feladatot teljesít, az emberiség hallatlanul szaporodik. A nagy győzelmek közé lehetne sorolni, hogy az emberiség kihalása egyelőre szóba se jöhet. Am ott, ahol az emberi lélekszám rovar-sűrűségeket ért el, a szaporulat, vagyis a túlnépesedés mégsem győzelem. De mindez a szexuális forradalom új feltételein nem változtat. A lovaglás gyeplőszárait a nő vette kézbe, s bizony kedve szerint ráncigálja is.

Létezik az embernek egy szerve, amely háromféle szempontból is: fizikailag, biokémiai- és pszichológiailag roppant komplex attribútumként működik és rém bonyolult reakciókra képes. Nevezzük őt egyelőre így: alsóneműk lovagvárának cinikus lakója. Hogy ne mondjuk cigányosan: kárics. Amit kevesen értenének meg. Ez a jóféle izomköteg, ami közszájon... pardon, amit hétköznapi nyelven a férfi nemiszervének szoktak nevezni, s amit az átlagos asszonynépség átlagon felül becsül, megérdemli, hogy sohase emlegessük gyanús és durva jelzők csengése közepette. Illik, hogy tárgyilagos, szinte klinikai érzékenységgel és

Virgil Mărginean Viorel rajza

jellelleggel közeledjünk hozzá. Ostoba divat, hogy némely szabadszajú gádzsó-társaság módján Zsiga, Jani és más keresztneveken emlegessük őt. Ha pedig találkozott már külön bejárattú és testhez álló párjával, akkor a párosítási folyamat neve Alajos és Lujza randevúja legyen. Az efféle naiv eufemizmusok énszerintem csak zavart keltenek.

A szerelmről már daloltam neked egyet s mást, de ami most következik, az szintén szervesen hozzátartozik, mégpedig Isten rendeléséből. Az Ég Ura gyújtotta vérünkben a tüzet s agyunkba a világosságot, hogy tudva tudjuk: morgyesz nélkül mitsem ér a szerelem. Ha csak egy picit is forgolódta romák társaságában, hallhattad eleget: Devla verje meg, Devla üdvözítse! Na, az átok azt jelenti, hogy Isten minden kínnal-bajjal, nyévéjával és nyomorúsággal sújtsa ellenségeinket, az üdvözítés azonban kizárólag a szexuális élvezetre vonatkozik. Mert Devla más üdvözítésre képtelen. A roma akkor üdvözül, amikor a koitusz tetőpontján a mennyben jár.

Örök hála Devlának, hogy a csóró örömeinek forrását könnyen hozzáférhető helyre, a csaj szoknyája alá helyezte. Ugyanakkor úgy rendelte, hogy a csajnak a férfi dárdája nyújtsa a legnagyobb gyönyört. Nincs nő számára

öröm és kielégülés addig, amíg a férfivel nem egyesül. Ugyanígy: nem élvez nyugalmat addig a manusz, míg be nem nyomul a rések résén át, hogy érezze a csajt. Ahogy a szent könyvekben írva van: *Csak az ágyékok találkozásánál jön meg az élvezet.* De hogy az érintkezésnél megjön és hatalmába kerít, akár csóró vagy, akár bárráj, áldassék érte Isten, Devla, Gott, Dio, Bozse-moj, Matka Bosk és a Dumnyező neve. Legyél te, dárdácskám, olyan, mint mozsárban a verő. De a csaj ne legyen pusztá porcelán mozsár. Zsugázzon tisztességesen, szívvel-lélekkel, hűséges társként segédkezzék párjának. Ámen.

Freud Zsiga egy életen át azt erősítette, s nem is akárhogy, hanem a legmagasabb vagy legmélyebb lelki tudomány szintjén, hogy az ember gondolatainak túlnyomó többsége a szexualitás körül mozog. Hát ezt minden további nélkül aláírom. Én ezt csálhatatlanul ki- és meg-tapasztaltam, az egész fiatal életem erre ment rá. A szexualitás körül mozgott minden gondolatom és cselekedetem, tehát Freud tudományát egész fiatal koromra igazságszámba vehetem. Lehet, hogy nem mindenki ilyen, én azt nem vitatom, de én sem lehetek más. Lét-fenntartás és szexualitás: nincs is más lényeges dolog az életben. Ez Picula filozófiája. Azzal a megszorítással, hogy a kettő közül azért a lét-fenntartás a fontosabb. Ha a megélhetésünk forog kockán, biztos, hogy nem a szeretkezés a legfőbb gondunk. Aki nem hiszi, próbálja ki. Ám ha van kaja, pia, lakás, csaj, minden, mondjál valamit, ami fontosabb a szeretkezésnél. Románál a lét-fenntartástól független gondolatok szinte kizárólag a szerelem körül forognak. Így lehet ezt velősen megfogalmazni. A szerelmet persze úgy kell érteni, hogy morgyesz nélkül kamelni egy pipa bagót nem ér.

Mindaz, ami ártalom, baj, nyekáz, mizéria, az a romáknál *nászul*, *nájmisto*, *nájlácsó*. Ezen a területen nem túl választékos a szépséges *dákisib*, vagyis az anyanyelv. Ahhoz képest, hogy mennyi baj és kellemetlenség éri a romaságot, az ember azt várná, hogy zengjen és sziporkázzék az a százágú, szép anyai síp, mint egy orgona, amikor a testi-lelki bántalmak fogalmait produkálja. Ehelyett azonban, mintha a *dákisib* is belefáradt volna a sok nyévéjába, egyhangú közönnyel regisztrálja a bajokat; akármilyen a romát, az már-már unalmas monotóniával mind *nászul*, *nájmisto* és *nájlácsó*. Még akkor is, ha szerelmi csalódás birizgálja a roma kedély-állapotát, amikor pedig elkelne néhány finom árnyalat. A bagzás viszont néha *ámáldipé*, más-kor *kurrelés*, ismét más-kor *morgyelés*, de leggyakrabban csak *bulész*. Ott már van választék és változat bőven. Ha az ungró gádzsók tisztában lennének a szó eredetével, egész biztosan jobban elgondolkoznának azon, milyen foglatosságot rejteget a fogalom, amikor a fiatalok házibulira mennek. Igaz, nem feltétlenül szükséges a dologhoz a családias vendéglátás és az ünnepélyes vendégfogadás; *bulizni* isten szabad ege alatt, a természet szent ölén is lehet. Mint példám mutatja.

A romák általában nagy becsben tartják a csajok aifelet. A nyelvkincs szűkössége ellenére, többféle árnyalatossággal kifejezéssel tisztelik meg ezt a testrészt. Közönségesen csak *bulnak* nevezik, mint amikor némely prosztó gádzsó hanyave-tin azt mondja: far vagy segg. De ha szebb szóval akar kedvezni neki, akkor a roma azt mondja: *teluno fundo*, sőt *teluno rig*. Ha nem éppen *teluji trupóval* tiszteli meg. Ez csípő, alfel, popó, s más hasonló eufemisztikus kifejezésnek felel meg. Az altest ugye a legszebb fogalom egy gyönyörűséges, kiadós, gömbölyded *teluji trupóra*. Már a szó maga szinte simogatja a csókolnivaló, formás, szép popót, amelynek

>>>>> folytatás a 6-7. oldalon

Másfelől azonban, ha csak ránéztem egy

Pedig a *gaszida* költészet már önmagában jelzi, mekkora tapasztalata volt pogánykori őseinknek, a hinduságnak, malajáságnak, arab-ságnak, romaságnak a szerelmi életben. Nem véletlen, hogy az *Ezeregyéjszaka* meséi a rejtelmesebb Ázsiában születtek. Érdeklődni az ilyen művek iránt minden művelt ember elsőrendű kötelessége. Ez egyetemes és nélkülözhetetlen kultúrkincs. Mint amilyen egyetemes és kimeríthetetlen kultúrforrás az *Énekek éneke* is. Ritka szép dologra tanítják ezek a művek az ember fiát. Hát még a hindu szentkönyvek! Ezek ismer-

— Boldogtalan vagyok, uram, ezzel is, azzal is. Nyomorúság gyötör, balsors üldöz, a szegénység láncra ver, kerül a szerencse, gúnyolnak a népek, sokféle kín vesztetre tör, életem fonálát átok tépi szét. Régi barátaim szeméből megvetés sugárik felém, Allah is elfordult tő-

>>>>>>>>>>

— Hát mi történt, bikfic?

Picula halála és utóélete

A black and white photograph of a man with a mustache, wearing a striped shirt and a dark jacket, resting his chin on his hand. He is looking down and to the side.

MÓZES ATTILA

SERÉNY MÚMIA 67

ha majd minden rabszolga nép
jármát megunva olajra lép

szerkeszti:
Fekete Vince '96

DOMOKOS JOHANNA VERSEI

középpontban míg nem helyezkedem
világgal egyidőssé nem lehetek Én
mit Te megváltott létű míg
kezdetet véget nem feledek
(legalább az otthont) vakrémmel
mosolyog vissza: TÉVEDÉS
álkíval és álbelül
közel ki igenis nemis vagyok
bűbajos káprázat vadlovak
újra és újra nem fognak be a
halhatatlanok
majd és közben és most értetni
akarja velem a nincs-különséget
jelenlét és szubjektivitás hiányát
földi előkelőség díszait
hajts — hány lovat kell magamban
lefogni hajts — vissza nem lehet
fordulni sörényemen lóg a tejút

szeretkezés és szeretkezés közötti
zsákúton kicsi véget érnek az el
sem kezdődők: végek
végvári vitézek a dicsőségből
ennyi jutott nekünk
fizetség reménye
s e történetet fővárosi piacra
kell(ene) vinnem romlandó a
rengeteg változat én meg sokat élek
és magas az infláció mint vitézek
vagy rokonok kórusának hangja
mint a boldogság denevérei:
felismered?
zártkánon a boldogságra ez

lovak és felhők után
fák úgy szóródnak
szét
mint testen az
érintés

e fényképet az év első felében sokszor hívtam elő
míg távol voltam annyira fűnt hogy

kedves
lehulltak rólam a
csillagok

konkrét és földszagú lettem e vetületben
mit megérzel távolról
és lassan húzod talptól az égbe
dicsőséget jelző ürességet
melyet meglát repülő kismadaram
ki titeket nekem örökít meg
látom

születtek éltek
szerettek
nagyon sok virággal

Beszélgést kötni némán
az ismeretlennel összetart hús, vér,
szűz homok

Tájékozódni mint öröm, piros és
kövek kiüregelni három meg három
testet férőhelynek felöltőnek

Mulandóság foglyaival egyedül
vérzel át fehér vágyaidon:
dönts hamar

Szótlankedvesnek, érintésfinomnak
engedve nem-magad és nem-tied
hív egésze
Kettő nyitja a kaput lebontani
toronyokat

Mulandó formákat tükrök közül
kivontan végül is: méltó

divatban kellene lenne Mő
nőben haját viselne Mő
rámnézésben mosolyogno Mő
fogféhérel blúzdekorban
pézsmaival, margaréttal
jogsabályzatba Nő
hej, depil
eszem azt a csöpp kis száz
előfrások szerint élek így is
kettős vonallal aláhúztam a Címet
a Margó majdnem egyenes
és minden megkeresztelve
eladva vagy megvételben
vágyakozom mégis — lóláb —
államtalanítani

és hozzámlótt hangzókkal
oly sokáig nyitottak e képek
hogy többszörösen átfordul a valós micsoda
testemben testek és testemlékek
lelkemben lelkek és testemlékek
híreket mondanak
a néo mondat
szintben az ígészöveg alatt a parancsokat
Szeresd!
és jöjj jöjjetek haza ahogy és amikor mi elképzelünk
mert mi már be is kereteltünk
a változást meg tudod nehezen viseljük
mint fogaink elhullását szerveink megromlását

a selymes
legény
szeretni téged fog
mindmagányig

iggen
akarod-e (utólag is)
iggen
szívből megnyomom a gét
gggyermek magggzat
maggam neggteg maradt maggamja
oly teljes beesettszemen tökéletes

nem nem tagadom
hogy ez én vagyok
ily létből ki kíván felébredni
nagymama mintának tervezhetne engem a falvédőre

beültetik arcomat
rózsa szegfű lilium
és rezedával

nem látok tőlük semmit
szemem fehérje sárgája rózsaszíne vérme virágszi-
romszínen
növényi teljesség mezében
különösen boldog vagyok lesznek
boldogságom meg tud lenni bárki és mi nélkül
kivéve...

ő erős és könnyed ő erős és könnyed ő erős
én gyengébb ő könnyebb
boldog vagyok és lesznek veletek
de bárkivel mmmmmmm
nem lehet

álomévszak elteltével
szíves vendéglátás

addig ne feledjétek

fraktálvilágban túlzás
lekicsinylés viszonylatában
torzulás torzítás tébolyában
keresve őt, másikat vagy nem
keresve felismerve idejét
megtalálhatni létét világa
színét kedvenc italát
féltekéken egyetlen érkezését
aholamikor megváltható:
Találkozás

felismerni vagy azaz másiban
óra találni magamra
maradékként aláhullva mint
eredeti változó Állandókra
mint egyre végtelenre kizárva
és feltételezve egy mást

e gyönyörű spirituális
játzmában sárkányvagyban
majdnem egyben majdnem
egyedül a végesvégtelennel:
mi nő és férfi egyben benn és
közt a legerősebb hinnéd

Sem — interjú Ki vagy te Domokos Johanna

— Látod, Vince, már kétszer is megneveztél. S ha folytatom a láncolatot, magamnak azt mondhatom, ami itt most én és ez, és ezt az ezt, ént nem érdekli például az, hogy léte mitikusan hogyan lehetne magyarázható.

— Mitikusan magyarázható?

— Mondhatnám magam a hetediknek, nevezhetném anyámat királylánynak, Editnek vagy Hérának, apámat legkisebb fiúnak, Pantagruelnek, töprenghetnék azon, hogy miért nem akartam levegőt venni születésemkor, és egyéb "jelentős" eseményekről — de nem érdekel, legalábbis úgy, hogy ezekből magyarázzam a bizonyítványom. Vagyok.

— Születés, anya, apa — tegyük azt is hozzá, hogy Szóváta, gyermekor. Erről mit mondanál?

— Vátozatos, sok kis utazás. Boldog "kor".

— Jó, akkor lépünk tovább. Szóváta — boldog kor, utána mi következett?

— Székelyudvarhelyre kerültem a tanítóképzőbe, és itt már mással szemben kellett vállalni, mit nem vagyok hajlandó megtenni, változásaimmal együtt hogy ki vagyok.

— Gondolom ez az időszak az első versek, verspróbálkozások ideje is.

— A versírással szemben nagy ellenszenvet éreztem, bár füzeteim hátlapjai tele voltak kísérletezésekkel. Ezen utóbb lepdtem meg. Mindössze néhány verses szöveg készült el. Verset viszont sokat olvastam és hallgattam, versesteket is rendeztem. Nevem nyomtatásban pedig először hat vagy hét éves koromban jelent meg a megyei napilapban, igaz, ekkor sífutásban nyertem. Később az akkori ifjúsági lapban közöltek tőlem valamit, de egészen másat, mint amit én nekik elküldtem. Végül is Kelemen Hunornak mutattam meg verseimet,

amelyek aztán a Jelenlétben meg is jelentek.

— Ez már Kolozsvár.

— Igen, magyar-angol szakos hallgatóként 1989-ben kerültem föl egy évfolyamra veled, de aztán az első év után Szegeden is elkezdtem egyetemelni, finn-ugor-altájisztika szakon. Ez az idő alatt születtek meg azok a versek, melyek majd verseskönyvembe, a *Preludébe* bekerültek. Elkezdtem fordítani is, felhasználva finn, lapp és török tudásom, valamint utazásaim. Szerettem akkor is szakjaimat, minek egyik következménye, hogy tanulmányokat is készítettem.

— És mostanában?

— Hasonlókat csinállok, épp egy lapp költő kötetének fordítását fejeztem be nemrég, finn költőtől pedig harmadmagammal készítettünk el egy antológiát, legutóbb pedig a centrum és periféria kérdéskörének elméleti hátterét igyekeztem megvilágítani. Annyi talán mégiscsak változott, hogy elkezdtem Kolozsváron tanítani.

— Talán?

— Igen, mert a beszélgetést keresem, mégha az intézménysített keret ennek sajátosabb formát is szab meg.

— Kik voltak rád hatással ezidőtájt?

— Pierce, de Saussure, Jakobsonon kívül a francia elméletirők közül például Lacan, Kristeva, Filippi, valamint számos finn író, mint Kiiskinen vagy Otonkoski. Azt mondhatom, hogy a finn irodalomban például otthonosabban érzem magam, mint a magyarban. Remélem ez változni fog.

— Terveid?

— Rengeteg közülük mind térben és időben a közelben van. S mint jó vadász, ezekről hallgatom.

LAURI OTONKOSKI*

megjegyzések Raymond Carver verseinek fordításáról

(pari huomautusta Raymond Carverin runouden kääntämisestä)

Ellenkezőleg mint gyakran gondoljuk, a házasság felbontása nem könnyű és feloldó, hanem terhes és sajnálatos.

És igaz az is, hogy a féktelen ivászat nem ápolja az ember egészségét, bár valami kellem abból is származik. Nekem írnom kell bizonyos dolgokról,

mint
szerelem
halál
halászat
apa
gyermekek
anya
dohány
pálinka

3000 mérföld, mely kedveseimtől elválaszt.

Tess, aki tudod mondani "valakinek ideje lenne, beültetnie téged a borbélyszékbe", te, aki tanyán alszol és megveted a gyilkolást, te, aki egyenesen szájon csókolsz halálom előtt kevéssel.

De amint halászatról, pálinkáról, apáról, dohányról vagy Tessről írok, használom a halászat, pálinka, apa, dohány és Tess szavakat, ily könnyű az egész.

De kérem, ne tartsatok teljesen hülyének.

Néhány tudós kijelentést és számos illendő megjegyzést írtak rólam, de emlékezzétek a csöndet:

igen, a Union Streeten voltam, a számra nem emlékszem, San Franciscoban 1976-ban, és dorbézoltunk, ó, testvéreim, mit hallgattam el? Nem állt föl.

És a hapsi, aki három hónapot kapott az orvostól. Én!

Jesszus Jesszus Jesszus Krisztusom, mindent meg kell magyarázni nektek?

Láttam hirtelen meghaló orr-fül-gégészt, ki ékként szorult dézsa és ajtó közé, szerettem száz nőt dalolni, mulatni tudott mindahány,

és most, mikor megtalálalak téged, az orvós 32-öt számol a bal tudón, és nem fejezte még be.

Nem tudtam leplezni a dolgokat, sokat szerettem mégis.

Ésszel irányítva minden szó célba talál, de ne csak nekem jöjjetek búskomoran beszélni formalista innovációkról.

Ne fordíts!

Láss!

Ne fordíts!

Halld!

Ne fordíts!

Légy!

*Lauri Otonkoski (1959, Helsinki) Költő, zenész, irodalmár- és zenekritikus, kulturális szervező. Megjelent verseskötetei: *Mutta kukuan ei enää tiedä* (Senki nem tudja már, 1990), *Harmaan koiran rondo* (A szürke kutya rónója, 1992), *Paossa* (Menekülésben, 1993). Alapítótagja az Élő Finn Költők Társaságának (Elävien runoilijoiden klubi, 1993). Az 1994-ben finnül megjelent Raymond Carver verskötet műfordítója. Az itt közölt vers a *Nuori Voima* (Fiatal Erő) irodalmi lap 1994/2-es számában jelent meg.

Székely Géza tusrajza

PAPP SÁNDOR ZSIGMOND

Arról, hogy miért nem olvasok fel

Hölgyeim és uraim, kis- és nagypolgárok!

Szégyellem ugyan, de kénytelen voltam felkiáltójellel kezdeni, hiszen mesterem szerint ma már ez az egyetlen módja a figyelemkeltésnek, a lassan tompuló ingerközpontok felajlásának, ami még mellőzi a tettegességet, a fizikai kontaktust olvasó és befogadó között, hogy egyebekről ne is szóljak. Úgy vélem, jelenlegi irodalmunkban nagyon is időszerű lenne a felolvasásról értekezni, körbejárni az aktus (engedtettség meg nekem, hogy ezt a súlyos és pikáns kifejezést használjam) minden pillanatát, az első vesszőtől az utolsóig. Már az elején szeretném eloszlatni az optimisták, a mindenben reménykedők bárányfelhőit, szivárványszármazékait: ideális felolvasás nincs, sosem létezett, mint ahogy az ideális szerző, nő, házasság papírmáséja is csak a képzelet terméke, amolyan váz, melyre haszontalan igyekezettel fűznénk fel szikár életünk apró-cseprő mozzanatait.

És most a metafizikai összefüggések öncélú boncolgatása helyett inkább a gusztustalan technikára térnék rá, arra, hogy én miképp képzelem el, illetve hogyan nem, és a kettő között húzódó megannyi árnyalatra. Az ideálist némiképp megközelítő felolvasáson semmi esetre sem a szerző olvasná fel a saját szövegét, hanem egy kívülről, amolyan idegenlégiós, aki erről csak az utolsó pillanatban értesül. Így elkerülhetjük, hogy a szerző, akárcsak a régi rétorok, elolvadjanak saját kifejezéseik, mondatfűzésük gyertyamelegétől; kiküszöbölhetjük azt az érzést, hogy hangjuk patetikus rezgetése csillogó köntösbe öltöztesse a szavakat, s eképp, ha kellemesen is, de eltérítse pislákoló figyelmünket. Az idegenlégiós kapkodó, helyenként félreolvasó (hiszen pár perccel ezelőtt nyomták kezébe a paksamétát), tehát semmiképp sem monoton előadása közben végre kívülről figyelheti önmagát. Elhatalmasodhat rajta az unalom kéjes érzete, ami oly puhán tükröződik a közönség szemében, az a tudat, hogy ezt a szellemi lustaságot is ő idézte elő a szöveggel, amelyről egyre inkább lepattogzik minden máz, előt-

tünk áll pőrén, minden léhaságával és kicsinyességével. Jobb esetekben akár az irodalommal való végleges szakítás nemes gondolata is átvillanhatna a fején, egyre győtrőbben, zakatolóbban, mert a szöveg még tart, tart, tart, és folytatódik, folytatódik.

A hatást fokozhatjuk, ha megszüntetjük végre a szerzőt a közönségtől védő asztalt, ezt a szerény, de hatásos kordont. Egy-egy érdekesebb passzus esetén így akár meg is simogathatjuk, beletúrhatunk a szakállába, rosszabbak esetén megszagathatjuk a ruháját, morzsolgathatnánk a fülcimpáját, ami csak növelné a már fent említett nemes gondolat intenzitását.

De nem ez a cél. Nem lehet ez a cél. Ha a szövegről kiderül, hogy nem egyéb, mint különböző trükkök aljas szövevénye, elhallgatások és megfogalmazások hullámvasútja, akkor a nyelv áldatlan állapota már nyilvánvaló, nem tagadható le a felolvasását követő kötetlen vacsorán, a finomabbnál finomabb sülték és köretek között. Illetve az, hogy nincs új nyelv, amit reklámozni lehetne a hagyományossal szemben bájos mosolyú hölgyek társaságában; a betűk fáradtak, a régi ideológia zsíros fénye még a testükön, a sorok között pedig fehér tér, elsüllyedt birodalmak láthatatlan határai.

Miről szóljon tehát a felolvasás? Maradunk egy eladhatatlan nyelv korlátai között? Az ellustult közönség fátyolos tekintete előtt a szék karfáját idegesen markoló szerző látványa már nem is szánalmas, nem sajnálatraméltó: idegen. Nem nekünk beszél, nem hozánk, szavai valami ősi állapot lefordíthatatlan jelei, homlokán az izzadságcseppek cefőfőfényűek. Nem tartozhat közénk. Nem az ő hangját halljuk, amikor az est végén már a könyvét böngésszük valami állati kíváncsisággal. A kijelölt tér nem lakható be, az ajtókat eltorlaszolták. A mondatok a tehetetlenség súlyától nehezek, nem férnek át a réseken.

Hölgyeim és uraim, úgy hiszem, nincs más választásunk. A tettegesség kora közeledik.

(Elhangzott az Éneklő Borz nagyváradi számában.)

MAGYARY ÁGNES

Gabriel GARCÍA Márquez: A szerelemről és más démonokról

Igaz-e, amit a dalok mondanak, hogy a

szerelem mindent legyőz?

Igaz — mondta a márkí —, de jobb, ha nem hiszed el.

Ez a párbeszéd a főszereplő Sierva Maria és az apja között zajlik, és akár az egész mű motója is lehetne. Sierva Maria és a pap szerelme látszólag mindent legyőz, de kérdés, hogy igaz-e a történet. (Van-e szerelem egyáltalán, és léteznek-e démonok?) A márkí és a felesége, Bernarda nagy szenvedéllyel kezdődő, de hamar gyűlöletbe forduló szerelmi történetével indul a regény, ezzel szemben lányuk — aki már a következő nemzedéket képviseli — és a pap kapcsolata éteri.

Mindennek ellenére mégsem a szerelem áll a középpontban — ez inkább áldozattá válik —, hanem a démonok: Sierva Mariát megarapja egy veszett kutya, és ez felszabadítja az indulatokat, pontosabban a babonákat az egyszerű néger rabszolgák és a lelkeket és anyagi javakat uralni akaró egyház berkeiben. A regényben a szemléletbeli ellentétek nem bontakoznak ki, nem válnak konfliktussá, hisz ebben a kavargó karibtengeri kis városban bármi megtörténhet, még csoda is megeshet, de az emberek kedélyállapotát ez sem rázza fel különösebben. A véleménykülönbségek senkit sem zavarnak, inkább gazdagítanak. Márquez szerint csak egyvalaki nem tűri a másságot, ez az egyház.

Az egyházat a püspök képviseli, aki elhatározza, hogy megmenti Sierva Maria lelkét, és ezzel a lány halálát okozza. Az ördögűzés leple alatt, valójában halálra kínozzák. Igaz, a regény befejezésében úgy tűnik, mintha a szerelem kerekedne felül a démonokon, azzal, hogy az író Sierva Maria halálát a szerelemmel indokolja. A valódi gyilkos a püspök a

hatalom és a bürokrácia megtestesítője, az inkvizíció embere. Hatalmánál fogva megpróbál rettegésben tartani mindenkit az intézkedéseivel, de ahogy Abrenuncio, a portugál zsidó orvos megfogalmazza: a törvényeket csak három napig szokták betartani.

A püspök az ördögöt akarja Sierva Mariából kiűzni, valójában benne lakoznak a gonosz erők, az elvakult, babonás hit képében.

Sierva Maria környezete áldozatává válik. Apja, a naivságig ostoba márkí, és anyja a romlottságig érzéki Bernarda nem törődnek egyetlen gyermekükkel, mivel egymást látják a lányukban. A lányt rabszolgák nevelik, és ő csodákkal teli világukból kerül a Santa Clara börtönszerű kolostorába.

Szinte valamennyi szereplő túlfeszített jellem, nem csak a márkí családja. Saját világukból képtelenek kikerülni, éppen ezért nem látnak bele egymás valódi énjébe. A püspök elszántsága és Abrenuncio cinizmusa is egy-egy végletet képvisel. Az már csak növeli a helyzet abszurditását, hogy a márkí házának szomszédságában bolondok háza van, és Sierva Maria fogantatását a bolondok lelkes tábora kísérhette figyelemmel annakidején.

A pap maga is végletek között vergődő ember. Először az inkvizíció jeles harcosa, de érdeklődése túlszárnyalja az alaposan megcenzúrázott püspöki könyvtár adta lehetőségeket. Ez viszi őt végzetes szenvedélyébe.

Befejezésül már csak az a kérdés maradt, hogy a szerelem avagy a démonok győzedelmeskedtek, vagy talán a kettő egy és ugyanaz?

Magvető Könyvkiadó

Budapest 1995.

Fordította Székács Vera

A Szerény Munka

SZÓCS ISTVÁN Olvasatok

Már régóta izgatottan várom, mikor fogja egy pedáns nyelvész kinyilvánítani, hogy Kossuth nevét csak a műveletlenek ejtik egy es-sel; mivel Kassát sem Kasáknak, Kassát sem Kasának kell ejteni?

Én magam különben már harminchárom éve fellázdattam a történelmi helyesírással továbbélő nevek közönséges kiejtése ellen; ajkaimon a költő Weöres neve sohasem a közönséges vörös vagy vörös, de mindig *ve-ö-res* alakban csendül fel; nemcsak azért, mert annyi betűt nem vagyok hajlandó feleslegesen kiolvasni, hanem: örvendek a — másságnak!

Természetesen odáig nem fogok jutni, mint az *Igazság* egyik néhai főszerkesztője, aki egyszer így fakadt ki a *Tragédia* előadásának szorgalmazóival szemben: Mit mind akarnak maguk azzal a Madákkal? (A színházra akkora hatással volt e meglepő kérdés, hogy azóta sincs se Madács se madám.)

Némileg már tudományosabb színezetű a lázadásom Hatvany Lajos neve ügyében; amit én szigorúan hatvány-nak, legfennebb hatványinak ejtek. Mivelhogy e nevet már a XVI. században is képesek voltak Hatvani-nak, legrosszabb esetben Hathwani-nak írni, akik ragaszkodtak az értelmes kiejtéséhez. Ám még azok közül is, akik az üpszilónokat szerették, a jobb érzésűek így használták: Hathwan, azaz két pontot tettek az y-ra, már akkor.

Hogy mikor lázadok fel a történelmiesség ellen írásban? Már eddig is megtettem, de a korrektorok mindég kijavítanak. A dolog a jelentőségéhez képest túl sok szellemi energiát emészt el. Fárasztó örökösen tisztázni, hogy valaki -ffy, -fy, -ffi, vagy csak -fi! Hogy -t, avagy -th? Hogy -s, vagy -ss? S mégha volna kéznél mindég egy hiteles névjegyzék! Annak hiányában csak a telefonszámla nő.

A magyar helyesírás rendszere, annak idején, ahogy a nagyok kétszáz-százötven éve tisztázták, még zseniális volt. Aztán a múlt század vége óta jöttek a pedánsok; azóta is, legkevesebb évtizedenként *finomítanak*... például az egybe-különírások terén. Ma már a helyesírás szabályainak következtében írásban tisztázhatatlan, hogy adott esetben — fehérházi majmokról, avagy fehér házimajmokról van szó; és a nőgyógyász zavarba jön, még ő is, amikor kisszemérem-ajak helyett: kis szeméremajakról kell

írnia, mintha becézne páciensét. Még jó, hogy a pedánsok *kis agya és kisagya* között jelezhető a különbség...

Nem kell azonban elkedvetlenedni, nemcsak a nyelv szelleme él még, de a helyesírási leleményesség is. Igazán ínycsecknek való fordulatokkal találkozunk néha az ember. A román helyesírás például nem pedáns, sőt feliratok esetében gyakran él grafikai tömörítéssel: elhagyja az ékezeteket. De milyen helyzetet teremt ez — kétnyelvűség esetében, ahol a kölcsönösség szelleme kötelező? Egy székelőföldi városban, úgy jó tíz éve, a kenyeresboltban ez így valósult meg: PÍINE KENYER... Sajnos, nem mindenki olyan leleményes és szellemes, mint a pék — feliratkészítője.

Olvasom: Berlinben korszakos kimaradás után "megint" katonai parádét rendeztek; és ez az esemény *megint* rengeteg harcos antimilitarista megnyilvánulást idézett elő: le a tábornokokkal; le a junkerekkel; le a szoldateszkával; le a porosz kaszánya-szellemmel; és természetesen: éljenek a civilek; hosszas emberjogi értekezések töltik meg a politológiai katedrák és mindenféle társudományok folyóiratait a hadseregek civil ellenőrzésének szükségességéről, és a civil magatartásmódok előmozdítását szorgalmazzák, szemben a katonasággal.

A huszadik század magát haladónak becéző mozgalmait szerint a háborúk oka a militarizmus; ez alatt azt értik, hogy azért törnek ki mindegyre háborúk, mert van egy réteg, amely rendszerezett "alakosságokhoz" folyamodik; tiszteleg, díszleg; villogtatja rangjelzéseit, csillogtatja kitüntetésait; és főleg összeveri a bokáját, még ha sarkantyúja nincs is már neki. És kihúzott derékkal áll, és csattogó csizmatalpakkal vonul.

Ez nemcsak a huszadik századnak, hanem a történelemnek is a legnagyobb hazugsága. *Ahol katona van, ott háború lesz*, mondják; ezzel egyenértékű kijelentés ez volna: ahol orvost látunk, ott beteget is fogunk látni, tehát a betegségek és főleg a járványok, dögvészek okai az orvosok. (Nem mondom, ha az ember túl sokat olvas egy manapság egyre jobban terjedő regényfajtát, az úgynevezett orvoskrimi, hibbant gőnébészokről vagy pénzéhes orvoszenikről, kezd hajlamos lenni arra, hogy hig-

gyen ilyen kijelentésekben); avagy — a sírásók és temetkezési vállalkozók a halál szolgálói, tehát ha őket "megszüntetnénk", örökéletűekké válhatnánk?

Egy híres nagy politikus hírhedt nagy mondása: *a háború túlságosan komoly dolog ahhoz, semhogy a katonákra lehessen bízni*, nemcsak cinikus jópofáskodás, ez mindég is így volt, amióta civilek érdekeltek voltak a háborúkban. És mindég is érdekeltek voltak...

Azért is igazságtalan ez a prűszkölés szegény csizmáskandúr tábornokok ellen, mert a modern "emberjog" — a hagyományos *hadjogból* nőtt ki; az pedig a lovagi eszményekből és életvitelből. Az pedig nem tudom honnét nőtt ki, de az biztos, hogy már Európa előtt és Európán kívül is ismerték. Lásd például a szaracénokat, majd a törököket is, s talán még a tatárokat is.

Egy hivatásos katona — abban a korban, amikor még történelemről beszélhetünk —, ha elfog egy másik hivatásost, becsületszóra szabadon engedi, hogy az összeszedje a váltságdíjat, mert biztos benne, hogy azzal vagy anélkül, de a fogoly vissza fog térni. Akkor is, ha az egyik pogány, a másik keresztény. Egy hivatásos, ha elfogja az ellenség hadipénztárát, futárral vissza küldi (lásd Bem tábornok), mert "azok is a fizetésből élnek".

A vallásháborúk, és az osztályháborúk, egyáltalán, a polgárháborúk azért olyan iszonyatosak, mert — felfegyverezett civilek tombolják ki magukat benne; akiket *nem kötnék ostoba, merev formák*! Nem tudom, készültek-e "tendenciózus kimutatások" arról, hogy háborús szörnyettek elkövetésében milyen arányban vettek részt népfelkelők és tartalékosok, tehát fegyveres civilek? Ha nem, ideje elkészíteni őket.

A tömegpusztító fegyvereket nem parádézó huszártisztek találták fel, hanem nyamvadt civilek. Például a mérgegázokat. Az atombombát. A középkorban is csak a lovagok tiltakoznak a mérges nyilak, majd a kézívek "mérges" ólomlövedékei ellen, majd a láncos ágyúgolyók ellen. Milyen jellemző: a sültcivil II. József — légpuskás ezredet állít fel. A militarista Napóleon halálbüntetést helyez kilátásba mindenkinek, akit légpuskával fognak el. Mert a légpuska — orgyilkos fegyver; viszonylag halk, alig van figyelemzavarító dőreje.

Egy olyan régimódi, csattogó-pattogó tábornok, amilyeneket manapság legfennebb operettszínpadon látni, azonnal idegsokkot kapna, ha látná, hogy modern fegyveres testületek katonái, határőrök, rohamosztágosok, különítményesek haddíjakkal, azaz sapka, sisak nélkül végzik a szolgálatot, mert az — praktikusabb. Mint a legtöbb nagyon praktikus katonai dolog, az ilyen megjelenés előszobája a háborús bűncselekménynek.

Ugyanis csak az a személy tekinthető egy törvényesen működő hadsereg tagjának, aki fegyvereit és megkülönböztető jelvényeit NYÍLTAN VISELI! Azaz, a katonán azonnal látszania kell, hogy katona, és annak is, hogy melyik félhez tartozik. Akin ez nem látszik az a hadijog szerint "bandita", akire kézrekerülés esetén — halál vár!

A sapkátlan katona alkalmas arra, hogy zavarba hozzon: talán nem is katona; talán a mieinkhez tartozik; és ezáltal máris orvlövésznek minősül!

És a feketeálarcos, fekete pulóveres *különítményesek*... nyilván őket is azonnal felkoncoltatná Hapták generális; joggal, mert a fekete zászló alatt harcoló vagy a feketeruhás személy — nem ejt foglyot, azaz nem ad kegyelmet; de nemis számít arra. A fekete zászló és egyenruha — törvényen kívül helyez! Az SS tagjai is azért jártak feketében és azért viseltek halálfejes jelvényt. (Jellemző, hogy a "porosz szellemű" Wehrmacht-ot a náci politikusok nem is tekintették alkalmasnak a sötétebb ügyekre, és azért hozták létre a Waffen SS-t... amit "politikus", civil ifjakból szerveztek; nem a hagyományos, operettes katonásdi szellemében képezték ki őket, hanem formalitásoktól és ódsi gatlásoktól mentes — *killereknek*, ahogy az angol mondja.)

Furcsa, hogy manapság a törvényes rendet — a törvényen kívüliség jelzéseit büszkén viselő legényekkel vélik óvhatni. Legalább olyan furcsa, mint az, hogy a darutollas csákót, vagy kakastollas kalpagot rettenetesen militaristának találják, az ember vadászatra idomított farkaskutyákat viszont — nem!

Amikor a katonai díszmenetek ellen írt pamfletet olvasom, arra gondolok, jó volna a cikkírókat, valamint a különítményeseket (akiket rossz magyarsággal *kommandósoknak* neveznek), és a farkaskutyákat kollektíválni — nemzetközi és hadijogból...

A 12. számban megjelent Olvasatok 2. bekezdés 1. mondatából kimaradt szöveg: (szinte) "halloom a záróképek jellegzetes szovjet filmzenéjét; melankolikus" (stb.)

LAKATOS MIHÁLY

Nyíró József recepciójának története

Jelentésrétegek Nyíró József Isten igájában című regényében

Az értelmezés szempontjai

Szegedy-Maszk Mihály írja a *Tündérvár*-ról készített tanulmányában, hogy: "Korábban már részletesen taglalt művek újabb értelmezésére csakis akkor vállalkozhatunk, ha másféle szempontrendszerünkkel árnyaltabb magyarázat adható a szöveg jelentéséről". Nos, ezt kíséreljük meg, amikor az *Isten igájában* című Nyíró-regény nyelvi megformáltságának, stilizáltságának, tér- és időszervezetének, jellemei összetettségének és világképének vizsgálatával a szöveg által "teremtett világ" belső viszonyainak olyan vonatkozásait, összefüggéseit szeretnénk kiemelni, melyek a korábbi elemzések során rejtve maradtak. "Az irodalmi szöveg ugyanis saját, benső szituáció feltételeit hordozza: nyelvileg tárgyasítja egy olyan vonatkozásrendszer alaptényezőit, amelyben kijelentései értelmet nyernek." (Cs. Gyimesi Éva) Kevésbé utalunk tehát a külső referenciákra, inkább a sebeszetről ismert módszert alkalmazzuk, mely a páciens testrészeinek az eltakarásával kimondottan a sebre összpontosítja a figyelmét lévén, hogy benne nyilvánul meg az aktus teleológiája. A hasonlat azért is szerencsés, mert implicit módon azt is tartalmazza, hogy a műalkotás a maga során része egy nagyobb összefüggésrendszernek, az eljárás pedig mindenkor egy általános értelemszerkezetre támaszkodik. Abból a premisszából indulunk ki tehát, hogy a mű bizonyos értelemben külön univerzum, mely belső törvényszerűségei szerint működik és "határát kizárólag saját elemeinek egymáshoz való immanens viszonyai hordozzák." (Lukács)

Ingarden a művet polifon, heterogén rétegekből felépülő ideális/intencionális tárgynak tartotta és négy alapréteget különböztetett meg benne: a szóhangzás, a jelentésegységek, a sematizált látványok és az ábrázolt tárgyiasságok rétegét. Bókay Antal ez utóbbit két részre bontotta és megkülönböztetett egy ötödik réteget: a mű "közvetlen szövegen túli értelmét", "metafizikai minőségét", mely kapcsán a mű "eszméjéről", "üzenetéről" beszélhetünk. Az *Isten igájában* elemzése során jórészt ez utóbbi felosztást tartjuk szem előtt, egy pillanatra sem feledve, hogy a tárgyalt egységek csak mesterségesen különíthetők el, s az elemzés, mint "művi beavatkozás",

magában hordozza a félreértelmezés lehetőségét is. Ennek kockázatát vállalva, tettünkhöz Lukács *A regény elmélete* című munkájában tett megállapításából merítünk erőt: "csak a korlátlan változatossággal félreérthető mű képes minden korban és mindenkire hatni."

1. Nyelvi megformáltság, stilizálás

A három alapvető szókép: a szinekdoché (rész-egész-viszony), metonímia (ok-okási viszony) és a metafora egyaránt fontos szerepet tölt be az *Isten igájában*. A szinekdoché megjelenési formáit vizsgálva, egy előzetes megállapítást kell tennünk: a mű, egészét tekintve, egy aposztázia története. Az aposztázia aktusa azonban előzőleg — a részegységek szintjén — több alkalommal is felbukkan, hogy aztán mint bűvópatak ismét eltűnjön a mű szövegtében. Már az I. fejezetben találkozunk vele:

"Az elmélkedés után két társam hosszasan gyónt a spirituálisnak. Mikor rendre kijöttek tőle, szóltanul újra civil ruhát öltöttek, és az est leple alatt, lehajtott fővel, senkitől el sem búcsúzva, kimentek a kapun."

A III. fejezet idevágó része szintén az aposztáziát jeleníti meg, egy későbbi stádiumában:

"...Mikor pappá szentelték, előjárói az egyházmegye reménységének tartották, nagy jövőt jósoltak neki, de Beke megszökött. (...) Egykori paptársa gorombán lerázta magáról, s a megalázott emberroncs fölött azt mondta tanulságul nekem:

— Látod, ez a sorsa az aposztázata papoknak."

A XIV. fejezet sebesült papjának esete a kilépést megelőző lelki válságot illusztrálja:

"— Mihelyt innen kikerülök, kilépek a papságból... (...) Meg akart halni, mert meghalt, akit szeretett. Mekkora bűn! Istenem, mekkora bűn!... És most aposztáziával akarja tetézni!..."

A fentebb idézett részletek rész-egész viszonyban állnak a "nagy" történettel. Magukban hordozzák a felettes-történet magvát, de ugyanakkor, mint fokozatok, fontos szerepet töltenek be annak kiteljesedésében. (Ez igaz akkor is, ha a jelen történet, végkifejletében, éppen a felvilágosított "minták" következményeinek cáfolatát adja.) Hasonló szinekdochikus viszony áll fenn a mű azon részei közt, melyek a

falusi gazdaságok összeomlását, illetve a regény egésze által élénk rajzolt katalizmust ábrázolják, mely egy évszázadok óta fennálló világrendet, országokat, intézményrendszereket és népeket temet a romjai alá. Ide tartoznak még a leírások, melyek a tárgyi világot hivatottak ábrázolni, s amelyek balzac-i módon magukban hordozzák, elemeire bontva, a cselekmény különböző szálainak végkifejletét. Ilyen értelemben két releváns példát idézhetünk, egyiket mindjárt a mű első lapjáról:

"A többszázados papnevelde kapuja bezárult mögöttünk. Sűrű vasráccsal elzárt homályos ablakból, méteres falaiból kiáradó rekedt kriptalélegzetétől összerázkódtam, és féltem a folyosóhajlásban széttárló hatalmas Krisztus-feszülettől, melynek csontfehér lábaira halvány fényt vetett az öröklámpa. (...) Olyan volt az egész épület, mint egy holttest, melyről lesorvadt a napfény (...). Igazi papkaszárnya, ijesztő imádságraktár, ahol a faszentek még ma is a szájukból mosdanak."

A leírás egy olyan szituációt ábrázol, mely emberi mércével ítélve tarthatatlan, s melyet helyzeti energiája az összeomlás felé fog sodorni, mint ahogy ez később be is következik. Ezt a predestinációt villantják fel érzéketlenül, a tragikum árnyát már az első mondatból kezdve a szövegre vetítve az olyan szin-tagmák, mint: "sűrű vasrács", "homályos ablak", "rekedt kriptalélegzet", "csontfehér láb" stb., az olyan igék, mint: "összerázkódtam", "féltem" és jelzők, mint: "bezárult", "lesorvadt", nem is beszélve a hasonlatról: "olyan volt/... mint egy holttest."

A másik példát a XIII. fejezet prédikációjából vettük:

"A hervadt falevélből virágos fa lesz újból. A tépett föld meggyógyul, a megtörtetett ember felgyenesedik, a hamu fölött új házak épülnek (...) a sírok eltűnnek, és boldogok lesztek, csak szeretni tudjatok... Szeretni!"

Ha az első példa az ál-hivatás lelepleződését, megsemmisülését ígérte, ez utóbbi a fölötté diadalmaskodó életöröm és szerelem beteljesülését vetíti előre.

A metonimikus viszonyra szinte szükségtelen kitérni, hiszen közismerten a hagyományos epikai művek szerveződve. Annyit azonban mégis meg kell jegyeznünk, hogy az ok-okási láncolat főként a belső történés

síkján érvényesül és kevésbé jellemzi a külső eseménysort. Innen a kortárs és mai értékelők ama megállapítása, hogy a mű töredezett, novellafüzérre emlékeztető és általában inkoherens. Ha viszont a belső szint irányából közeledünk a külső történéshez, ez a kijelentés érvényét veszti. Freud mondja a *Pszichoanalízis V.* előadásában: "Ismerjük azonban a fejlődésnek (ti. az "én" fejlődésének, a sz. m.) egy sokkal célirányosabb folyamatát, az úgynevezett átszellemítést, amely a gyerekes vágygerjedések erejét nem fojtja el, hanem értékesíteni is tudja olyképp, hogy a rész-ösztönöket magasabb rendű, nem is okvetlenül szexuális célok felé irányítja." Ilyen értelemben rögtön megvilágosodik egy sor olyan cselekedet, melynek motivációs hátterét eddig az értelmezők szemében homály fedte. Az ifjú papnövendék szexuális ösztönei, melyek életkorának megfelelően óhatatlanul érvényesülésre törekednek, akadályba ütközve átlényegülnek, az elfojtás csak mint "szexuális elfojtás" érvényesül, az energiák azonban más területen felszabadulnak és termékeny hatással vannak a lelkiéletre. A Margitka, az ismeretlen lány, és az Éva-epizódok a lépcsőfokai a szexuális válságnak, melyet látszólag fura körülmény, Adorján Ferenc halála juttat el a kritikusi pontig. Ez csak akkor furcsa, ha figyelmen kívül hagyjuk a szexuális élet és halál szimbiózisát, a halálban mindig fellelhető erotikus- és az erotikában szükségszerűen jelen lévő halál-mozzanatot. Erről — többek közt — Michel Tournier értekezik hosszabban a *Vendredi ou les limbes du Pacifique* című regényében. A szexuális aktusban — modor — noha az embernél ez nem kizárólagosan a fajfenntartás céljából történik, mindig érvényesül az élet, a faj szava. A faj, természetéből eredően, fenn akarja tartani magát, mindig új, életképesebb egyedekben kíván reprodukálódni, melyek folytonosságát garantálhatják. A szülők a gyerekek nemzésekor, közvetve, a haláluk pillanatát közelítik, elismerve érvényességét és hatalmát fölöttük. A gyerekek, amint felnőnek és a szülői segítséget nélkülözni tudják, elfordulnak "halálraftélt" szüleiktől, a küldetést mostmár az ő génjeik hordozzák. És ez így öröklődik nemzedékről-nemzedékre. Csupán a természet "jóindulatának" köszönhető, hogy a nemzésben megnyilvánuló halál-mozzanatot a kéjérzés bódulatával leplezi. Ilyen megközelítésből talán érthetőbbé válik a halál jelentősége a krízis kirobantásában, és talán az sem tűnik

erőltetettnek, ha kiemelt jelentőséget tulajdonítunk az Adorján Ferenc halálakor az aranykehely "öblébe" csorduló "vérnek", mint rendkívül fontos erotikus motívumnak. Álláspontunkat csak erősíti, hogy a válság tetőpontján, akkor, amikor a győtrődő lélek fájdalma túllépi azt a határt, melyet a nyelv még bekalandozhat, megszólal a Zene, a Művészet (Érosz kedveltjének!) elsősülöttje és más megnyilvánulási lehetőségek felvillantásával (ha időlegesen is) rendezi a konfliktust. A szexuális jelleg háttérbe szorítása eredményezi a "belső cselekedet" felvállalását az egyén részéről, amely konkrét jelleget majd a következő fejezetekben kap, amikor olyan hatalmas tevékenységi területeket von be a hatáskörébe (erről írja Császár Károly némileg rosszalóan, hogy a főhős nem csak pap, hanem ha kell szociológus, orvos, tanár, ügyvéd stb.), melyek kiterjedésükönél fogva képesek az energia-főlség felemelésére. Tehát végső soron az "átszellemítés" és a mű központi részének eseménysora közt metonimikus viszony áll fenn, akárcsak ezt a döntést megkérdőjelező újabb krízis és az ezt követő epizódok között.

A metafora nemcsak az *Isten igájában*, hanem Nyíró egész életművében kiemelkedő szerepet tölt be. Sokat és sokak által dicsért nyelvének egyik erőssége a váratlan, meghökkentő metafora, mely a prózai szöveget képes "hétköznapi" állapotából kilendíteni és a líra elvontabb, magasabb szintjén újrafogalmazni. Persze, igazságtalanok lennénk, ha csak reprodukáló szerepét említenénk, mert ennél jóval többre képes a nyírói metafora: érzéletes képei új nézőpontot adnak, a hétköznapi jelenségek új, minőségileg magasabb szintű átélésére nyújtanak lehetőséget, néha egész szövegrészek hangulatát meghatározzák vagy konklúzióit összegzik. Ime néhány példa:

"Fejem fölött a fák között az ég alig bírta tartani érett gyümölcsöt, a holdat."

"Kibontott mellemen ragyogott a munka gyöngye."

"A fák irtózva néztek rám."

"a méhek versre tanítják az első virágokat"

"Miért fonjam a magam kígyóját is a te szívedre?..."

"Megütközve meresztette rám apró disznószemeit."

"a havas csúcsok között a köd fehér tava fénylett". stb.

És mindez csak töredéke a mű szövegét behálózó metaforáknak. Míg az "apró disznószemei"-ben a metafora egy féloldalas jellemzést tömörít magába, az "Egy halott nyelv halott muzsiká-

ja, és most a mienk..." kijelentésben a latin egy nemlétező, de műveleg reprodukált világ metaforájává válik, szembeállítva az anyanyelv képviselő élő, empirikus világgal. Ez a metafizikai szféra-földi lét szembenállás egyébként végigvonul a regényen, ilyen értelemben a cím és a szöveg közti viszony szinekdochikus. Az Isten igája, mint a keresztény lét metaforája, két különböző esztétikai minőség, a fenséges és az alantas párosításának köszönheti különös hatását. E két véglet között, mindkettőt egyformán magáénak tudva, mint valami paradoxon zajlik az ember élete, míg nem egyfajta szintézisben feloldódva (az önként vállalt "iga" és a föld természetéből készült kenyér "átváltotatása" révén) megtörténik az ellentétek kibékítése, a két szféra közt létre jön a kommunikáció. Jellemző, hogy míg kezdetben a latin és magyar szöveg párhuzamos megjelenése a különállást hangsúlyozza (az anyanyelvű szöveg a latin szolgai fordításaként jelenik meg), a mű zárófeje-

zin, mint az ájult ajkáról az orvos-ság"

"tele van az élet bajjal, mint a misekönyv piros betűvel"

"a falu végén egy kicsiny házban ég a lámpa, fénye küzd a sötétséggel, mint a kihunyó élet" stb.

Megfigyelhető, hogy míg a hasonlat első fele szinte közhelyszerű, hétköznapi, primér közlés, a második felében hirtelen a magasba ugrik az esztétikai érték-mérő mutatója s villámlás-szerűen megvilágítja a közlés háttérét. Ha megállapítjuk, hogy egy lámpa fénye "küzd a sötétséggel", abban még semmi rendkívüli nincsen, legfeljebb költői megfogalmazásban közöltük, hogy "ég a lámpa", de ha hozzátesszük: "mint a kihunyó élet", akkor már élet-halál kontextusában foglaltuk újra a kijelentést, ettől kezdve a "küzdelem", mint haláltusa, mint a létért való küzdelem jelenik meg s mint háttérhelyzet, drámai feszültséggel telíti a mondatot. Hatása nem torpan meg a mondat határainál: nemcsak az utána következő szö-

keete sejtelem", "arany és piros halálba dermedt a föld"

A b a r n a a földhözragadt-ságot asszociálja:

"a föld barna fiai és leányai", "földbarna asszonyaik"

A legsűrűbben és a legmeghökkentőbb társításokban előforduló szín azonban a f e k e t e, mely a káosz, a pokol, az értékhiány, a halál szimbóluma. Nyíró különleges, megdöbbentő hatást ér el vele, amikor absztrakt vagy éppenséggel pozitív értéktöltet hordozó fogalmakkal társítja:

"fekete pompa", "a fejem fekete a gondoktól", "bánatában megfeketedik a búza", "ruhátlan-ságtól fekete hassal", "A feketétől félek... hiszen nincsen fekete virág, fekete öröm, fekete kacagás, semmi sem fekete, mi az életet és boldogságot adja", "folyt tovább a szájakról a fekete patak", "fekete mellkasban megátalkodott szívet", "a havasok fölé komor, fekete fantáziák szállanak", "a káromkodástól állandóan fekete a torkuk", "nagy, nyitott sírszáj lett az élet fekete emlője", "a fekete angyal halott apát hozott ajándékkul", "éhségtől ráncos, fekete cse-csemőszáj" stb.

Gyakran alkalmaz szójátékokat, néha tragikus események kapcsán is:

"Mire hazatértünk, Adorján Ferencet már felravatalozták. Négyenként felváltva a doráltunk mellette." "nem vagyok jó s, csak jó s k a de tartások számon, amit mondtam." "a pap adja a m a l a s z t o t, mi adjuk a m a l a c o t." stb. (kiemelések tőlem)

Végezetül elmondhatjuk tehát, hogy a Nyíró-regény a felhasznált költői eszközök szokatlan bőségét és változatosságát mutatja. Ezek nem öletszerűen jelennek meg és főleg nem testidegen anyagok a mű szövegében. Jelenlétük egy epikus műben a műfajhatárok elmosódásának a jele, s ez kétségtávol modern vonása a regénynek. A költői eszközök nemcsak a műnek, hanem általában véve az író stílusának a szerves tartozékai és a cselekménybonyolításnak, a jellemalkotásnak és jellemzésnek, illetve jelen esetben a tragikumnak, mint par excellence domináló esztétikai értékminőségnek vannak alárendelve. Ez alól — mint láttuk — a színek szimbolikája sem kivétel. Színes, költői képekben bővelkedő, "lírai zengésű" nyelvezetének atmoszférateremtő ereje egyedülálló a maga nemében és kívívta nemcsak a kortársak, de az utókor elismerését is.

2. A mű értékszekezte

A regény egyértelműen az

>>>>> folytatás a 16. oldalon

Fülöp Antal Andor: Kolozsvári műemlékek

zetében a latin hiánya és egyben az anyanyelv tartalmának minőségi változása jelzi a lehetséges kompromisszumot.

A metaforák vonzáskörében kell szót ejtenünk a hasonlatról, melyben a sajátos nyírói nyelvezet és atmoszféra másik fő erősségét véljük felfedezni. A hasonlat egyik legrégebbi eszköze a költői kelléktárnak, de ez nem akadályozza meg Nyíró abban, hogy olyan különlegesen jól és újszerűen használja írásaiban, hogy a legsemmítendőbb szövegrész is felértékelődjön általa:

"Elrejtőztem, mint a virág-bimbóba zárt csend."

"Arcunk fakó, mint a halott Jézus lába nyoma."

"a gép szájából csurgott a ben-

végreszt határozza meg, de a megelőzőt is más megvilágításba helyezi.

És ha már a "lírai zengésű" nyírói nyelvezet titkait fűrkész-szük, érdemes megfigyelni a regény színszimbolikáját is. A s á r g a egyértelműen negatív konnotációkat hordoz, főként a tragikum, a halál leheletét árasztja magából:

"megváltósan sárga lettem", "sárga szájú gyermek"

"egész teste sárga szemfedő lesz"

A p i r o s a t főként absztrakt fogalmakkal párosítja (ezek is értékvesztésre, értékhiányra utalnak):

"piros ködbe veszett józan látásom", "az egész menet piros-fe-

>>>>> folytatás a 15. oldalról

emberi élet kiteljesítését, az egyéni vágyak szabad érvényesülését és az egyéni létnek a közösség érdekében való megélését, illetve a kettő harmóniáját tekintti alapvető értékeknek. Beavatásunk a műbe egy olyan pillanatban történik, amikor az első kettő esetben folyamatos értékvesztés megy végbe, a harmadik pedig, mint potenciálisan megvalósítható, lappang a háttérben. A papneveldével már az első lapon mint olyan helyszínnel ismerkedünk meg, mely gátat vet úgy a hétköznapi emberi élet, mint az egyéni vágyak szabad kiteljesedésének. Az individuum a létezés élni igék jelentésének konfliktusába kerül: vagy elfojtja vágyait és egy, a közösség által magasabb rendűnek deklarált, de bizonyos értelemben embertelen létformát választ, mely egy fajta vegetálásra kényszeríti, vagy vállalja az alacsonyabb rendűnek számító létformát: a hétköznapi életet és energiáit az emberi társadalom által felkínált keretek között használja fel. A választást bonyolítja az a pragmatizmus, amelynek a döntéshozatalt alárendeli. Hiszen a magasabb rendű, a szellemi lét primátusát biztosító létformát sem pusztán metafizikai célok érdekében kívánja vállalni, az indíttatás háttérében etikai meggyőződések állnak.

"Csak egyedül én tolakodtam be a szent falak közé feláldozva magamat, hogy beteg édesanyámat tudjam eltartani, három testvéremet felnevelni." (kiemelés tőlem)

A szent falak közé való betolakodás szentségtörést jelent, ennek ellentmond viszont az értéknövekedést magában hordozó önfeláldozás aktusa, mely a maga során tragikumot rejt magában, mert a pusztulás fogalmát hordozza, melyet egy etikai célleplez, sohasem tökéletesen. Az aktus értékét növeli, hogy öntudatos, az egyén érdekei ellenében vállalja azt. Van azonban a főhős értékrendszerében egy alapérték, amely soha nem szenved veszteséget a regény folyamán, s miután lassan elfoglalja a neki szánt helyet, szilárdan ott marad egészen a végkifejletig. Ez: az egyéni létnek a közösség szolgálatában való kiteljesítése, más szóval — a népe iránt érzett szeretet. Fura és nehéz dolog egy ilyen mondatot leírni most, a XX. század végén, amikor annyi negatív konnotációt hordoznak már e sokszor kompromittált fogalmak. Egyrészt azért, mert bizonyos rétegek illetéktelenül kisajátították őket és visszaéltek velük, önös érdekeiket szolgalandó, másrészt azért, mert az

atomizálódó társadalmak korában a közösségi tudat hanyatló tendenciát mutat, egyre inkább eltávolodik az individuum látóköréből, ergo: egyre nehezebb átélteni/átéltetni a hasonló művek közösségi eszmékből táplálkozó érzésvilágát.

Kissé sematizálva tehát két negatív és egy pozitív előjelű (de háttérben álló) értékkel indul a regény. Az akut értékhiány válságba sodorja az egyént és ez a válsághelyzet addig tart, amíg az időközben felerősödő harmadik, kompenzáló jellegével kompromisszumra készteti. (IV. fejezet). A továbbiakban részben értéknövekedés tapasztalható (a közösségi lét problémái kihívásaikkal erősítik a főhősben a közösségi érzést), részben pangás. A közösségi élet egyre súlyosbodó válsága megingatja a IV. fejezetben létrejött kényes egyensúlyt és a cselekvési tér fokozatos beszűkülése, illetve a kísértő megjelenése (XIII. fejezet) immár a második válságperiódus kezdetét jelenti, mely egy katartikus erejű krízis nyomán a másik két alapvető érték kiteljesedéséhez vezet: az aposztázia (XVII. fejezet) eredményeképpen vállalhatja azt a létformát, amely után áhítozott, és egyéni vágyai (szerelem, házasság) is beteljesülnek. Ezt a folyamatot szerencsésen ellenpontozza egy másik, mely értékvesztéssel jár: papi mivoltának és az ezzel járó hatáskörének a fokozatos megszűntése. Ennek mélypontja, a második válságperiódus legtragikusabb mozzanata: az utolsó mise. Ezzel sikeresen elkerüli a rózsaszínű happy end veszélyes csapdáját. (Egyébként megfigyelhető a kompozíció kiegyensúlyozottsága, az értékcsökkenést mindig egy más területen végbemenő értéknövekedés kompenzálja: szexuális ösztönök elfojtása — közösségsszolgálat, cselekvési térbeszűkülés — szerelem, szerelem — létbiztonság hiánya stb.) Itt lényegében le is zárult a fő történet, az utolsó négy fejezet már egyfajta utórezgés, epilógus, ám nem jelentéktelen része a műnek. A megváltozott helyzet új értékkonstellációt eredményez, hiszen a kiteljesedés egyúttal megsemmisülést is jelent és az új értékek (család, létbiztonság), illetve a más igényeket támasztó régi (a közösségi lét kisebbségben való megélése) új, nemkevesbé termékeny válságok előidézőivé válnak. És ez így van rendjén, hiszen értéknövekedés és értékvesztés folyamatosan váltakozó jelenségei képezik az alapját a lét (és egyben a mű) dinamikájának.

(folytatjuk)

PATAKI ISTVÁN VERSEI

szökés a táborból

ernst jandl-nak
hódolattal

egyben a tábor
a csörtető dísz
a hordás
a toprongyos gyűlevész
a pestis
a tüdő és egyéb vész
a hitetlen
és aki hisz
ez hát a tábor
magával visz
felszed
akár a sátrat
szűkölsz vagy üvölsz
úgyis csak láthatsz
és van aki átlát
gyűjtják szemeid
mint a fáklyát

oh átkos
a tábori konyha
a kotyvalék
és minden fegyver
mikor még hős valék
átkos
a tábori lelkész
az ima
ahogy táncol
a tábori rima
a szolga
a vezér
a szolgavezér
a vezérszolga
terelne
akolba olba

ó herceg
a szökés nem szokásom
se szabadon
se láncon
úz az egyetlen törvény
elmegek
csak úgy
az emberek közé

(epilógus)
lassan
fegyvereimet elhagyom —
vérnymok sáron és havon

szimatol a kor
a vércsapán —
nem lesznek
mire rámtalál

lány kében

ahogy mozdul
ahogy lebben
ahogy az éj
zuhan bennem

ahogy érint
ahogy rezzen
csak az ég
ha nyílna szebben

ahogy omlik
mint a szírom
ahogy bomlik
ahogy álom szertefoszlik

koppány üzenete

megtartva hitet és házat
magára marad
ki másokért lázad

a tudat
csak kettő hasad
én négybevágtva
meggyötörve és megalázva
ha nézne jézus
egyben látna
kiválasztott nép
és istenfia
biztatna ríria
a magyar osztódva szapora
miként a bűn
s a giliszta

pusztulva
e földi létben
dúlom magam felnegyelten
mert fogytán a pór
dózsából hiába evett
csak papjai híznak
s az ebek
és csörög a lánc
mit lelkeben pór ráz
egyre több lesz
a póráz
s az áruló

jézus csak bámul ó
szeméből
a semmi árad
a megváltás elmarad
mégis fáradt

mert magára marad
ki másokért lázad

az erdő

utolsó olvasata

hallgatók
mint vér ha nem csobog

ez az erdő
már nem az
hol tiltott ösvény kanyarog
csak hátam mögött
vonyítva szél
szemben nem jönnek
farkasok

ez az erdő
már nem az
hol felszedték
lábnyomom
nem ölel tisztáson nő
barát
ki titkon nyomorog

ez az erdő
már nem az
hol kísértet vijjog
lidérc les
nem települ rá madárfütyty
és kiirtani
kiirtani sem érdemes

Imhol kerekedik

*Imhol kerekedik
egy fekete felhő
Abban tollázkodik
egy fekete holló*

*la la szo fi la la
szi mi re szo fa mi
mi re di la mi re
di la szo do tá lá*

Vermes Péter egyik kedvenc népdala volt. Gyökerében pentaton, mégis tízfokú, kvintváltó és ereszkedő is. Minden együtt. Persze, mikor Anyám hazahozta a Gyimesekből az "Édes Gergelyem"-et, Péter zokogott. Együtt sírtunk. Kevés dolgot lehetett akkoriban együtt csinálni, így hát egy-egy ilyen népdal hatására csak úgy "belezkogtunk" a világba. Ez mégjobban összekötött bennünket.

Vermes zenéje elválaszthatatlanul és rögeszmeszerűen társult bennem néhány művel, gondolattal vagy emlékekkel. Mindannyiszor felidézi a Mikrokosmoszt, a Cantatát, a Mikoron Dávidot; Káson a Gyimesek és a csíki fenyő illatát és metafizikáját; a "csak tiszta forrásból" etikai és alkotói kódexét. Persze a bábszínház, gyermekek, a hajdani Cola és a lehetetennel szembeszegülni akaró, tudatosan önpusztító, hosszú-hosszú éjszakák hangulata bennem visszavonhatatlanul Vermes zenéjének valamiképpen részei.

Ha Vermes zenei stílusát akarjuk értelmezni és értékelni, meggyőződésem az, hogy nem feledkezhetünk meg a 70-es 80-as évek felelős művész-értelmiségi társadalmi helyzetéről és morális tartásáról. Nem írható körül tisztán szakmai szempontok szerint az akkori "beszédmód", a szellemi élet minden területét eluraló meta-nyelv. Ugyanis az akkori "beszédmód" nemcsak szakmai, hanem ugyanolyan mértékben morális kérdés, morális felelősség is volt. A 70-es 80-as évek művész-értelmiségijének kivételes státusza, társadalmi megbecsültsége abból fakadt, hogy mert és képes volt a fennállóval, a hatalommal szemben állást foglalni. Állást foglalni egy konspiratív beszédmódban a tiltott és büntetendő emberi értékek mellett úgy, hogy azt a hatalomnak nem sikerült tetten érni. Ez a beszédmód rácsok mögött született — kevesen vállalták és még kevesebben gyakorolták — és képtelenség

a rácsokról megfeledkezve ítélkezni fölötte. A lényeges összefüggéseket megkerülve, jónéhányan alkottak tüneti diagnózist Vermes zenéjéről is. Ebben a szellemben feltehető a kérdés, miért nem válik Vermesnél a gesztus dallammá; explicit zenei folyamat, kidolgozás és fejlesztés helyett miért áll csupán utalás; miért groteszk a zenei helyzetek és megoldások java része? Adorno, mikor az állandó társadalmi közvetítettség immanens szükségességéről beszél, az alkotás morális feltételeire és

Kovács Géza: Kénosi ház

felelősségére is utal. Lehet és szabad-e boldog és egészséges zenét írni elnyomó, zsarnok rendszerek árnyékában? Vajon az ilyen, jobb esetben kívülálló alkotói attitűd nem burkolt vagy nyílt támogatása valamilyen formában a fennállónak? Nos, azért könnyű ma azt mondani, hogy "neonormális", vagy egyszerűen szép zenét kell írni, mert ennek semmi akadálya. Akkoriban viszont úgy egyszerűen nem tudtak vagy nem akartak hazudni. Úgy érezték, boldog zenét, pszeudo-érzéseket, egészséges, normális zenei folyamatokat mímelni hazugság lenne. Vermes "beszédmódja", stílusa világnézeti kérdésként jelenik meg, és csakis ebben az összefüggésrendszerben értelmezhető.

Pusztán zenei/szakmai vizsgálódás képtelen reflektálni a jelentéstartalmak megváltozásának immanens szükségességére. A stílusnak világnézetként való értelmezésében válhat világossá csupán az, hogy miért nem lesz, nem lehet a gesztusból dallam, az utalásból kidolgozás és explicit kifejtés, vagy a groteszkból romantika. Nyilván azért, mert a rács mögötti kommunikáció grammatikája és jelentés-tartalmai kötelező módon megváltoznak, átalakulnak.

Ennek az írásnak nem célja Vermes stílusának, "beszédmódjának" aprólékos elemzése. Csupán néhány, az értelmezési móddal kapcsolatos problémára kívánja felhívni a figyelmet.

Úgy gondolom, vázlatos képet sem kaphatunk Vermes stílusáról, ha nem vizsgáljuk meg közelebbről a zenei anya-

nyeivel, tipikus fordulataival azonosul, majd ezt szublimálva "párlatként" jelenik meg zenei gesztusrendszerében. Végső soron, mikor erről beszélünk, Vermes "beszédmódjának" ABC-jét próbáljuk körülírni, megfejteni. Az ABC viszont csupán eszköz a népdal lelkületének, legmélyebb-rejtettebb tartalmának megjelenítéséhez. Idézzük fel ismét az "Imhol kerekedik" kezdetű népdalt. Varázslat tanúi vagyunk; pillanat alatt vibráló, titokzatos és teljességgel öntörvényű világ sejlik fel előttünk. Mi történik? Hol, mikor és miért történik — tehetjük fel a kérdést. A népdal metafizikus tere nyomban létrejön, mihelyt a népdalt éneklik. Ugyanakkor jelkép. Jelkép és vigasz, valami helyett és valami ellen áll. A külső vagy belső okok miatt nem beteljesült, vagy nem beteljesülhető életnek jelképe és vigasztalása. Haza a magasan. Mert a "mélyben" a sikertelenség, a kudarc, a történelmi örökségünk, anyanyelvi intézményrendszerünk, kisebbségi létünk — egyáltalán egzisztenciánk — kérdései kavarognak. Vermes "beszédmódja" ennek a görcsös hiányérzetnek a zenei megfogalmazására alkalmas. Godot-ra várva viszont e zene mögött — pontosan nyelvi gyökereiből fakadóan — mindannyiszor felsejlik a vigasz, a népdal metafizikus tere. Ez a világ Vermes zenéjének transzcendens vetülete.

Vermes Péter önpusztító életet élt. Nagyjaink zöme ezt tette. Talán a sziszifuszi kilátástalanság alakította így sorsukat. Manapság sokan az ilyen mentalitást érthetetlennek tartják, testkontrollós, McDonald's-mosollyal intézik el. Valóban, az új mítosz a siker, a problémátalanság mítosza. A miénk a beteljesíthetlenség, a sikertelenség. Még sikereink is ebből a talajból születtek. Ennek a mitológiának kiváló szemlélyisége Vermes Péter.

DEMÉNY ATTILA

Pilisvörösvár, 1996. V. 21.

nyelvhez, a népdalhoz fűződő viszonyát. A rokonság egyértelmű és nyilvánvaló, viszont feltűnő, hogy nem konkrét, felszíni hasonlóságokról van szó. A tulajdonképpen azonosulás nem egy kedvenc vagy reprezentatív népdal feldolgozásában vagy idézetében jelenik meg. Vermes népdalkincsünknek általános, jellegzetes vonásaival: architektúrájával, ritmikájával, hangsúlytörvé-

A kolozsvári Corvineum Alapítvány László Bakk Anikó kezdeményezésére 1996. május 31.-június 1. között szervezte meg a II. Pimpiparé gyermekfesztivált. A gyermeknap nagyvásár előtt — hagyományteremtő szándékkal — in memoriam Vermes Péter hangversenyt és Szilágy Domokos emlékműsort rendeztek. Az előbbin a zeneakadémia Stúdió termében Lászlóffy Zsolt mutatta be Demény Attila ez alkalomra komponált 3 zongaradarabját és olvasta fel a fenti esszét. Az utóbbin Orbán Gyöngyi Szilágyi Domokos gyermekköltészetéről értekezett.

BUSTYA ENDRE

ERDÉLY HÉT KÁLVINISTA KOLLÉGIUMA

3. Kolozsvár

Bár a kolozsvári református kollégium történetírói általában így szokták kezdeni az iskola történetét: "Iskolánk története az 1557-ik évvel kezdődik. Ebben az esztendőben adományozta a gyulafehérvári országgyűlés a protestánsoknak az ó-vári dominikánusok zárdáját egy iskola számára..." vagy: "A kolozsvári református kollégium Kolozsvár első kálvinista iskolájából fejlődött. Ez az iskola Kolozsvár legregébbi negyedében, az Ó-várnak nevezett városrészben volt. 1557-ben a gyulafehérvári országgyűlés a dominikánusok ó-vári zárdáját a reformátusoknak adja iskola céljára. Ez az első adat, melytől iskolánk életét számíthatjuk..." stb. — A valóság az, hogy a kolozsvári református egyháznak már 1545-ben gimnáziumi jellegű iskolája volt. Ebben az időben, a század közepe táján, Kolozsvár városa már túlnyomórészt magyar város volt, ahol a várost övező falak biztonságában magyar iparosok és kereskedők éltek szorgalmas életüket. A magyarságot itt is, akárcsak Erdély más városaiban, ekkor már megragadta a reformáció megújító ereje. Merész és lángoló szavú prédikátorok hirdették Isten ígét a sok bajtól — török pusztítás-tól és nyomorúságtól — megkeseredett szívű magyaroknak. De mert az egyszer elhangzott szó hatása ritkán tart hosszú ideig, a szószék mellett szükség volt olyan intézményre, amelyben a jövő nemzedékét, az ifjúságot évről évre a reformáció szellemében nevelik. E célt szolgálták kezdettől fogva a protestáns iskolák, amelyek — a protestáns szószékek mellett — a reformáció épületének legbiztonságosabb és legszilárdabb tartópilléreit jelentették.

Ilyen meggondolásokból alapították őseink a XVI. század közepén a legelső kolozsvári protestáns iskolát is; ez az iskola — az adatok tanúsága szerint — 1545-ben már létezett, ugyanis ebben az esztendőben hívták meg az iskola rektorául Vizaknai Gergely egyházi író, aki 1540-től 1544-ig Heltai Gáspárral együtt volt wittenbergi diák, s együtt jöttek haza: Heltai a kolozsvári papságra, Vizaknai pedig az iskolamesterségre.

Vizaknai mintegy nyolc évig állott az iskola élén, ahonnan a kolozsvári gyülekezetbe hívták meg lelkipásztornak. Eközben legfőbb munkatársa volt Heltainak a bibliafordításban, jelenté-

keny segítséget nyújtva számára az 1551-1565. között négy kötetben kiadott — néhány könyv kivételével majdnem teljes —, magyar nyelven megjelentetett Biblia szövegének lefordításához.

Vizaknai vezetése idején az iskola lutheránus jellegű volt, mivel a város lakosainak többsége ebben az időben lutheránus volt, mégpedig Kolozsvár megmagyarosodása következtében magyar lutheránusok, akik az iskola vezetésében nyilván döntő szerepet játszottak. Ezt látszik bizonyítani a szászok fellépése, akik 1568-ban szomorúan panaszkodnak, hogy azelőtt az iskolában sohasem volt más iskolamester, mint szász nemzetbeli. (1535 körül — Vizaknai lelkipásztorra választását követően — Dávid Ferencet választották meg utódául.) Valószínű tehát, hogy az iskola véglegesen akkor került a magyarság kezére, midőn a kolozsvári magyarság nagy része — a lutheránus egyházból kiválva — áttért az akkor már "magyar vallás"-nak nevezett kálvinista hitre. Ez a nagy jelentőségű fordulat valószínűleg az ötvenes évek vége felé következett be, amikor az iskolából eltávozott Vizaknai helyét már Dávid Ferenc foglalta el. Az ő rektorsága alatt kapott az iskola új helyiséget, a Domonkos-rend üresen maradt ó-vári zárdáját, amelyet az 1556. november-decemberi tordai országgyűlés rendelt a tanítás céljaira. Itt, a ferencesek templomának közelében fekvő lutheránus jellegű iskola csakhamar reformátussá lett, követve a város nagy többségének vallási fejlődését. Ez a sajátos vallási fejlődés egyben bizonyítéka az akkori magyarság szenvedélyes igazságkereső természetének, akik nem a politikai egység célszerűségét tartották szem előtt, mint azt a szászok tették, akik

közül sokan — jobb meggyőződésük ellenére — pusztán a külső szempontokat követve maradtak meg a lutheránus egyházban. A magyarok szenvedélyesen — belső tüztől és nyugtalanságtól égetve — keresték az igazságot hitbéli ügyükben is: először lutheránusok, azután kálvini reformátusok, végül unitáriusok lesznek.

Előző írásunkban már említettük, hogy az 1557. február 6-15-i gyulafehérvári országgyűlésen — a rendek határozott felszólítására — Izabella királyné beváltja régebbi ígérétét, és hivatalosan is átengedi a kolozsvári, illetve a marosvásárhelyi megürült klastromokat iskolahelyiségek számára. Még ugyanabban az évben — a június 1—10. között tartott tordai országgyűlésen — a kolozsvári tanintézet helyét is megnevezi; az ó-vári dominikánus zárda kijelölése mellett ugyanabban a VI. tc.-ben évi 100 forint támogatást rendel el az iskola s a tanulói fűjság fenntartására (ugyanekkor összeget biztosít a székely dézsmából a vásárhelyi iskola szükségletei számára is).

1557-ben Basilius (Balázs) István váltja fel Dávid Ferencet, a következő évben már Balázs mellé adják Molnár Gergely magistert is, sőt a városi szász gyűlés (centemviratus) négy segédtanár (lector) alkalmazásáról is intézkedik.

1564—1566-ban Szikszai Fabricius Balázs az iskola igazgatója, de a Deák Ferenc támasztotta felkezei zavarok miatt Sárospatakra távozik. Hasonlóképpen, mindössze két évig működik a kolozsvári iskolában Károlyi Péter is, aki 1568-ban már nagyváradi rectorként folytatja tevékenységét. Az ó-vári református iskola Molnár Gergely és Károlyi Péter igazgatók vezetése alatt felvirágzott. Mindketten tanult,

széles látókörű emberek lévén, jelentős szerepet játszottak az egyházi tudományos életben is.

Az iskola egyidejűleg elemi és középfokú volt, a két típus között nem lévén még akkor az a határozott választóvonal, mint később. A sokat ígérő fejlődés az unitarizmus előretörése miatt hirtelen megtorpant: a református iskola — tízesztendei virágzás után — 1569-ben unitárius iskolává alakult át. Károlyi Péternek azért kellett távoznia, mert a későbbi református, majd unitárius püspökkel, Dávid Ferencel szemben próbálta a Szentháromságot védelmezni. Távozása után a református iskola megszűnt, az iskola történetének szála ekkor megszakadt, s újjáalakítása csak a XVII. század elején vált lehetővé, amikor is, 1609-ben, Báthory Gábor fejedelem adományából az ó-vári romba dőlő templomot a reformátusok megkapják. Az új iskola alapítása tehát a Báthory Gábor nevéhez fűződik, aki a következő, 1610. évben az egyház és az iskola számára rendeli a kolozsvári határról ama tized fele részét, melyet a gyalui várhoz szoktak szolgáltatni, valamint a harmincad bérösszegét teljes egészében.

Ennek a — Báthory Gábor fejedelem feltámasztotta — újskolának valószínűleg nem volt meg a kontinuitása az előbbi, megszűnt iskolával, mivel a város lakóinak túlnyomó többsége unitárius lévén, nem tűrhették meg a református iskola fennmaradását; Báthory Gábor pártfogásának köszönhetően azonban a reformátusok ismét erőre kaptak. A fejedelem bőkezű adománya lehetővé tette az új református iskola felépülését. Ez ugyancsak az Ó-várban volt, de pontos helyét nem ismerjük. A most már tartós református fejedelmi korszak igen kedvező lehetőséget biztosított az iskola fejlődését illetően: a tanulószám gyorsan növekedett, s ezzel párhuzamosan az iskola tekintélye úgyszintén. Az ó-vári épület ennek következtében csakhamar szűknek bizonyult, s egyre gyakrabban merült fel egy új és magasabb rendű iskolának, úgynevezett Academiának a létesítése.

E tekintetben döntő fordulatot hozott az 1622. esztendő, s az iskola tulajdonképpen alapításának is ezt az évet kell tekintelnünk. Bethlen Gábor erdélyi fejedelem kívánságára az országgyűlés ekkor adta a reformátusoknak templom- és iskolaépítés céljára a Farkas utcai régi jezsuita kolostor és iskola telkét. Ezáltal a reformátusok egészen új lehetőségek közé kerültek. Meg kellett indítaniuk az iskola és a templom felépítésének előkészítő munká-

it. A templomot csak átalakítani és megújítani kellett, de az iskolát egészen új épületben kellett elhelyezni. Ez az adat igazolja, hogy az erdélyi második református főiskolának, a kolozsvárinak, alapjait is Bethlen Gábor tette le, mint a gyulafehérvárinak. De míg emezt fejedelmi székhelyén szeme előtt látván fölemelte, gazdagította alapítványával, kitűnő professzoraival, addig a kolozsvárit — a háborús viszonyok s 1629-ben bekövetkezett halála miatt — nem fejleszthette tovább. Bethlen Gábor uralkodása alatt tehát sem a templom átalakítása és megújítása, sem az iskola felépítése nem történt meg. A templom renoválása 1642-ben, I. Rákóczi György (1593-1648) uralkodása alatt (1630-1648) történt meg. Az Akadémia felépítése sokkal hosszabb időt igényelt: az épületek egy részét 1655-ben tűzvész pusztította el, s azokat ismét újra kellett építeni — ilyenformán az iskola csak 1655 felé készült el. Ekkor költözött át az

lójában büntetésnek szánt — Kolozsvárra helyezése az iskola életére a legnagyobb áldást jelentette, hiszen Apáczai egészen átszervezte az iskolát. 1656. november 20-án elhangzott kolozsvári beszéde "az iskolák fölöttébb szükséges voltáról" (*Oratio de summa scholarum necessitate*) egyike a XVII. század legfontosabb kultúrtörténeti dokumentumainak. (Bethlen Miklós — 1642-1716 —, a későbbi kancellár, aki még az ó-vári iskolában kezdte el tanulmányait, jegyezte fel Önéletírásában, hogy már befejezéséhez közeledett a Farkas utcai templom falához épített, szabályos négyszögre tervezett, egyemeletes új épület, ahova 1655-ben szándékozott átköltözni az iskola, amikor 1655 áprilisában a városban pusztító hatalmas tűzvész az új iskola jóformán kész épületét is részben elhamvasztotta, s a tűzvész után mindössze egyetlen nagyobb terem maradt használható állapotban, amelyben Apáczai is

rest és "aluszekony" természetét, mely miatt az iskolázás ügye oly szörnyű helyzetben van. Fejtegeti az iskolák magasztos hivatását, utal arra, hogy a reformáció műve is az iskolákból, nevezetesen a wittenbergi egyetemről indult ki. Hirdeti, hogy a jó iskolák az állam és az egyház alapjai. Annál sajnálatosabb, hogy Erdély szegény fiainak a mesteri és doktori címért külföldre kell menniük. Tudományukkal hazatérve, itt hon viszont részvétlenség és közöny fogadja őket; akiket a külföld akadémiák kitüntettek, hazájukban igénytelen állásokban kallódnak el. Megihletve a külföldi enciklopédista törekvéseitől, szokott szenvedélyességével kiált fel: "Nincs, magyarok, egyetlen akadémiánk sem, melyben találhatnátok *ethicát*, a bűnök szelídítőjét; *gazdaságtant*, a családok kormányzóját; *orvosi tudományokat*, az egészség fenntartóit; *mathematicát*, a városok, utcák, templomok, paloták, tornyok emelőjét; *philosophiát*, min-

tanárát, akinek "a tanításban nagy földön mása nem volt". Kezdeményezései nagy lendületet adtak a kolozsvári iskolának, s munkásságát nem kis mértékben segítette az igyekezetéhez támogatást nyújtó eme maroknyi "kovász". Keze alatt a kolozsvári iskola híre csakhamar utolérte a fehérvári és a sárospataki kollégiumét; az újabb református gimnáziumok szervezete és tanügyi rendje nagy részben a fehérvári és az Apáczai-féle kolozsvári rendszert követi. Sajnos, nem sokáig irányíthatta a tanítást, mert alig háromévi lázas munka után, 1659 Szilveszterén meghalt. Bethlen Miklós híres munkájában meleg szavakkal emlékezik meg róla, s halálát is ő jegyzi fel a következő, emlékezetünkben annyiszor megjelenő szavak kíséretében: "Isten ebből az ostoba és háládatlan magyar világból, mely ő reá méltatlan volt, kivette."

A XVII. század második felében megindult végre az újjászervezett iskola rendszeres munkája. A kolozsvári református kollégium tanárai, Apáczai kortársai és utódai éppúgy a "belga", vagyis holland és angol egyetemeken nevelkedtek, mint az enyediék, mint a marosvásárhelyiek, mint Erdély e korbéli reformátusainak egész művelt rétege.

A kolozsvári kolégiumnak a XVII. században két rendes professzora volt. A gimnázium alsó osztályaiban *classis praeceptorok* működtek. 1728-ban állítja föl a kollégium a harmadik, 1733-ban pedig a negyedik jogi tanszéket, mely az egész magyar hazában a második volt a nagyszombati után.

Ezekén kívül, 1761 óta külön tanítója volt a német nyelvnek, melyhez a földrajz tanítását csatolták, míg 1779-ben nem vált ez is rendes tanszékké. A hatodik tanszéket a kollégium neves professzora, Méhes Sámuel alapította (1841-ben) a vegytan és a természetrajz tanítására; 1858-ban létesítették a mathézis második tanszékét, 1876-ban a klasszika filológia második tanszékét, tehát a tanszékek sorában a nyolcadikat. A kilencedik tanszék 1888-ban vált rendessé, míg a millenniumkor fel nem avatták a tizedik tanszéket is.

Az intézet jellege kezdettől fogva 1870-ig főiskolai, mivel a gimnáziumi tanulmányokon kívül előbb teológiai, későbbi jogi tanfolyam is működött benne. A szembeni jogakadémia, majd a kolozsvári egyetem megalakulása, tehát 1870, illetve 1872 óta a jogi tanszék megszűnt, s gimnáziumi tanszékké alakult át, majd a kolozsvári teológiai akadémia 1895. szeptember 15-i megnyitá-

>>>> folytatás a 18. oldalon

A kolozsvári kollégium régi épülete

Ó-várból az ottani iskola, amivel tehát most már meglett a kontinuitás. Eszerint a kolozsvári iskola az 1948-as tanügyi reform idején 338 éves múltra tekinthetett vissza, tekintve, hogy az 1610-es évektől kezdve megszakítás nélkül működött: előbb mint *particula*, azaz alsó osztályokkal bíró gimnázium, később mint Akadémia, amelyben mindazon tantárgyakat tanították, amelyek az akkori — ilyen jellegű — akadémiák tananyagát felölelték.

Az új intézet szerencsés körülmények között nyílt meg. Első rektora a Gyulafehérvárról száműzött Apáczai Csere János lett. Apáczai Kolozsvárra történt áthelyezése döntő fordulatot jelentett az iskola történetében. A XVII. század legnagyobb magyar nevelőjének és tudósának — va-

megtarthatta beköszöntő beszédét.) A beköszöntő beszéd — amelynek egyébként teljes címe így hangzik: "Az iskolák fölöttébb szükséges voltáról és a magyaroknál való barbár állapotuk okairól" ("*...earumque inter Hungaros barbariei causis*") — elpanaszolja a magyarság teljes közönyét az iskolák iránt, felsorolja a magasabb iskolák hiányából származó hátrányokat, és keserű szavakkal mutat rá az elemi falusi iskolák rendezetlen állapotára, követelve, hogy minden faluban olyan iskolákat állítsanak fel, amelyekben a gyermekek anyanyelvükön sajátíthassák el az elemi ismereteket. Apáczai volt az első, aki az iskolák szerepének méltó fontosságát tulajdonít az ország hatalmi súlyának növelésében, s ezért ítéli el kemény szavakkal a magyarok

den tudomány és művészet gyökerét. Nem beszélek az *ékekészülésről* s *történelemről*, sem a *logikáról*, *metaphysikáról*, *geographiáról*, *astronomiáról*, *optikáról*, *musicáról*, *cosmographiáról*. Idejárul a könyvekben s nyomdákban való szegénység; hogyan reméljük tehát a tudományok ragyogását, az ismeretek fényét?" Nem kíméli a kontár tanítókat, tanárokat, akik csak a Bethlen Gábortól biztosított előnyökért, s nem hivatástudatból választják e pályát. Nem felejtí ki egyháza papjait sem, akik a kor frissítő szellemétől elzárkózva, meddő teológiai vitákban, szörszálhasogatásban vesztegelnek. Végül matematikai és természettudományos vizsgálódásra biztatja pályatársait.

Apáczai gyulafehérvári tanítványainak nagy része Kolozsvárra is elkísérte rajongásig szeretett

>>>> folytatás a 17. oldalról

sával egyidejűleg megszűnt a kollégium teológiai tanszéke is, s ettől fogva mint középiskola folytatta tevékenységét, tehát főgimnáziumként működött.

Ami a tanítás nyelvét illeti, annyi bizonyosnak látszik, hogy az ó-vári iskola kezdeti korszakában ott magyarul tanítottak. Mióta azonban főiskolai jellege lett, főleg 1656 után, itt is éppen úgy, mint a többi akadémiákon, latinul folyt a tanítás. Az első magyar osztályt 1790 után szervezték meg; a teljes magyar nyelvű oktatást 1842-ben vezették be.

A XVII. század második felétől egyenletesen fejlődő oktatás szellemi téren felfelé ívelő korszakát több ízben is kritikus helyzet elé állították az anyagi jellegű nehézségek. Az oktatás menetét néha igen nagy mértékben akadályozta az épületek rongálódá-

kákat pár év alatt sikerült elvégezni, s így az ismét használhatóvá vált helyiségekben folytatódhatott a tanítás.

Az iskola akadémiai jellegét biztosító — már említett — új tanszékek létrejötte révén lendületes fejlődésnek induló időszakot ismét megtorpantotta az 1798 nyarán bekövetkezett óriási tűzvész, amelynek áldozatul esett az iskola, a templom egy része, valamint a tanári lakások; a vakációról visszatérő diákokat csak elűzkösödött romhalmaz fogadta. Az iskola fenntartói nagy lendülettel vágtak neki az iskola mielőbbi újjáépítésének. Megbízóleveleikkel ismét útnak indították a diákokat, akiknek — végigjárva a két magyar hazát — sikerült összegyűjteniük az iskola újjáépítéséhez szükséges összeg legnagyobb részét. Az így befolyt adományok, s a még hi-

épületet teljes egészében átengedhették a bentlakás céljaira. (Időközben, 1899-ben épült fel a különálló új tornaterem.)

Míg a legtöbb, hasonlóan régi intézetben fennmaradtak — legalábbis részben — a régi iskolai törvények s más tanulmányi adatok, a kolozsvári iskoláról csak annyit tudunk, hogy az első ismert, 1769-ben kidolgozott tanterve szerint a gimnázium nyolc osztályból állott: I. Classis declinistarum et comparatistarum; II. Cl. conjugistarum; III. Cl. grammatistarum; IV. Cl. syntaxistarum; V. Cl. linguae germanicae; VI. Cl. rhetorica; VII. Cl. poetica; VIII. Cl. graeca.

A tanárok közül Apáczai Csere János, Méhes Sámuel, Gyulai Pál, Szilágyi Sándor, Kovács Dezső, Csűry Bálint, Imre Sándor és Áprily Lajos az egész magyar szellemi életben ismert nevek. A

megrendítette a kisajátítás: 1521 holdjából 1440-et — potom áron — kisajátítottak. Közjogi helyzete a román uralom első tíz évében egészen bizonytalan volt, mivel a magánoktatási törvényben előírt nyilvánossági jogot csak 1928-ban kapta meg. Azóta közjogi helyzete nem okozott annyi aggodalmat, mint gazdasági helyzetének évről évre fenyegettebbé válása. A régi alapítványok és alapok elértéktelenedtek, a szegényebb helyzetű tanulók jó része nem tudott fizetni, míg a kiadások folytonosan növekedtek. A tanulók létszámcsökkenése a fokozódó anyagi és nyelvi nehézségekből magyarázható; bizonyos tantárgyakat kötelezővé vált román nyelven tanítani: így a román nyelv- és irodalomon kívül a román történelmet és földrajzot, valamint az alkotmánytant; később a számtant és a fizikát is az érettségi előtti VIII. osztályban két nyelven kellett előkészíteni, mert a román érettségi törvény ezeket a tárgyakat is román nyelven követelte meg.

Az iskola negyedik nagy nehézségét a tanárok helyzete jelentette. Írtózatosszegénység és az anyagi gondok tömege nehezedett rájuk. Továbbképzésük is az anyagi okok miatt vált lehetetlenné, nyugodt munkájukat pedig a négyévenként megismétlődő nyelvvizsgák rémképe árnyékolta be.

Az 1940 — 1944 közötti évek, hozzávéve még a politikai taktika mézesmadzagaként hozzá számítható 1945-46-os éveket is, csak lélegzetvételnél könnyebbülést jelentettek. Az 1948 nyarán bevezetett tanügyi reform nyomán "beszivárgó" román osztályok folyamatos gyarapodása, amelyet az iskolára szemszűrés-ként ráaggatott "Ady-Şincai Líceum" elnevezés sem tudott elleplezni, a több mint három évszázados kolozsvári református kollégium, Apáczai Csere János iskolája, utoljára két éve adott helyet néhány lepadt magyar osztály kiballagásának, s ma már mind a "rég", Farkas utcai épület, mind a volt Petőfi utcára néző főépület egyértelműen a Gheorghe Şincai nevet hirdeti — fehér márványtábláján — aranybetűkkel; a napokban közzétett, 1996-1997-es tanévre szóló beiskolázási tervében pedig félreérthetetlenül mindössze 100 román tannyelvű humán létszám szerepel. Az okok közismertek, a tendencia egyértelmű...

1990 után az Erdélyi Református Egyházkerületnek — nehéz küzdelmek árán — a református felekezeti középfokú oktatást is sikerült újraindítania.

A kolozsvári kollégium új épülete (Rohonyi D. Iván felvétele)

sa, és az emiatt szükségessé váló — szinte folytonos — javítás és újjáépítés. Az iskolaépület a század vége felé már annyira rossz állapotban volt, hogy a tanítás benne szinte teljesen lehetetlenné vált. A tanárok azonban hiába fordultak az iskolafenntartó főkonzisztóriumhoz, mert az vajmi keveset törődött ekkor az iskola ügyes-bajos dolgaival. Túlságosan is lefoglalta őket a református egyház egyetemes jogainak védelme, amelyre a Lipót-féle diploma (1691) nyomán harciasan fellépő, támadó katolicizmussal szembeni ellenállásra kellett minden figyelmüket és erejüket fordítaniuk. Ekkor az iskola általános gyűjtést indított az erdélyi és a magyarországi református hívek között. A gyűjtés eredményessége nyomán a javítási mun-

ányzó összegnek más forrásokból való előteremtése — ha lassúbb ütemben is — lehetővé tette az iskola újjáépítését. Az 1801-ben befejezett új épületet a templomtól távolabb, a Farkas utca 16. sz. alatt emelték; ez a ma is fennálló, ún. régi épület, amely azonban a 20. század elejére elégtelennek bizonyult az egyre szaporodó tanulószereg befogadására, ugyanis a tanítás mellett itt kellett helyet biztosítani a bentlakók számára is. Ekkor kezdték el — jelentős államsegéllyel — az új, megnövekedett követelményeknek megfelelő modern iskolaépület felépítését, amelynek főhomlokzata az akkori Petőfi utcára (29. sz.) nézett. A tanítási munka teljesen áttevődött az 1902-re felépült új, kétemeletes épületbe, míg a régi

tanítványoké közül is — hasonlóan — csak néhány nevet villantathatunk fel: Bethlen Miklós, Nagy Péter, Reményik Sándor vagy Szabó Dezső.

A Trianon utáni korszak legnagyobb részét a fokozatos külső visszaszorítás és az áldozatos belső munka jellemzi. A román iskolapolitika miatt az iskolák fejlődését — sőt egyáltalán a létezését, fennmaradását is — biztosító valamennyi lehetőség kritikussá vált. Az iskola közjogi és anyagi helyzete, a tanulók létszámcsökkentése, az előírt tananyag, valamint a tanerők helyzete állandóan és egyre aggasztóbban fenyegette — Erdély valamennyi magyar iskoláéhoz hasonlóan — a kollégium életét. Anyagi helyzetét mélységesen

KÓDEX —

330 éve halt meg Szalárdy János

Eleitől fogva pedig a külső politikában az országokban, úgy tetszik, derék mesterség az lehetett volna, ahol az országok várat tartani akartak volna, azok minden alkalmatosságra nézve, főképpen a végekben levők, avagy csak úgy megerősíthettek, hogy azok által akármi szerencsében is bátorságosan állhatnak vala, avagy ahol ilyen egész készséggel az erősségek nem tartathatnának, talán egy követ a másikon meg nem hagyni, hanem a földdel egyenlővé tenni jobb lett volna, holott főképpen a török nemzetnek hazánkban lett ennyire való lenyomulása s az erősségek elfoglalások által, és azokból a föld ennyire elbírathatnak és foglaltathatnak, nyomattathatnak vala-e? Sőt ha sok gondviseletnek várak nem lesznek vala, valljon inkább hatalmas török nemzetnek birodalma el ennyire terjedhet vala-e?

De ó, nemzetünknek eleitől fogva egyenetlenkedése, egymással való gyűlölködése, s hol a religió, vallás dolga miatt, hol egy, hol más dolgok miatt való szakadozások, practicálódások közben a török nemzet az ó okos, ravasz természeti szerint a nagy alkalmatosságokat gyakrabban, megkeresvén, szokta elfoglalni csak könnyű munkával s nem sok vérrel a nagy derék erősségeket és azokból, ó jaj, elfoglalni s bírni a földet s országokat.

Az mint én csak ez mostani siralmas ujjvonyások alatt Váradhoz, Jenőhöz, Lugashoz, Karánsebeshez, Desznihez, Zsidóvárhoz, Belényeshez, Papmezőhöz, Telegdhez, Súlyomkőhöz, Szentjóbhoz, Adorjánhoz, Pocsajhoz, Bajonhoz, Sákához, Sarkadhoz, Szalontához, Bélihez, Petrelyénhez, Halmágyhoz, Károlyhoz, Palotához, Zörin, Zaránd és Bihar vármegyékkel, annyi sok szép hajdúvárosokkal, annyi nagy darab földdel, én mely könnyen jutának, szánja meg az Úristen! Annaira, hogy amelly romlás más formában való mesterséggel hazánkban végbe nem vitethetőnek, íme mostan, magunk között támadott tűznek csak élesztésével s jobban-jobban való gerjesztésével hogy illy előmenetelesen menne végbe! Ó, boldog Isten, örülhetik és kacagva-kacaghatják, hiszem, akik azt régen áhították s felőle azt tartották: jobb volna vadaknak, madaraknak, rókáknak, szarkáknak azt a földet lakni, mintsem arra telepedett evangéliumi valláson levő keresztyén magyar népnek azt bírni! De térjünk a dologra.

Az kevés népnek a várból való kiköltözködések Ali passa a többi vezérekkel, passákkal, bégekkel a vár előtt való színből (mellynek a bemenetelkor fenn csak a derék épületi maradt volna) prospectálja, nézi és várja vala a kevés népek költözését. Az egész dandárság a vár előtt való piacot kétfelől s az egész péntekhelyi derék utcát a kő-kapuig kétfelől beállván és ellepven, azon kívül pedig a lovashadak seregenként mindenütt két sorjába állattatván, az vezér Szejdi passa sátoráig, mely a váradi határban, Püspökihez csak nem messze, az útfélen és váradi külső szőlőkertek alatt levő szántóföldeken felvonyattatva vala, kik méltán csodálkozhatnának, nekik, annyi sok ezerekből álló népnek, annyi idő alatt való nagy igyek, bajok, vesződések minémű kevés számú néppel lett volna.

De mivel útjokat mindnyájan és mindenütt Debrecen felé rendelték volna, vagy hatezer lovaggal ugyan vezér Szejdi passa rendeltetett addig való elkészítésekre. És azon nap ugyan csak közel szállítottat vala meg őket sátorához, a szekerek is nagy részben debreceniek lévén, kik több alföldiekkel csak akkorban hoztak volna Szolnokra Egerből, Budáról s az egész Tisza-Duna közül mindenféle nagy sok élel és sok hordó porokat egynéhány száz szekerekkel. Azhol noha volnának ugyan, kik Istennek szent akaratjára bízván magokat, ha őneki úgy tetszenék, halálokkal sem sokat gondolnának s őfelsége gondviselésével másokat is biztatnának, mint akinek Dániel vermében is befogni az oroszlyánoknak szájakat nehéz nem volna, de nagyobb része a népnek, hogy életbe késértessenek Debrecenbe, nagy kétséggel hiszik vala, főképpen hogy némely szekerek által hallatott volna is olyan szó a töröktől: kár volna azoknak sokáig élni, akik miatt a muzurmány nemzetségnek az egy vár alatt annyi kára esett volna.

Az passa napenyészet után érkezvén, sátorához ottan hívatta a kapitányt

Szalárdy János: *Síralmas magyar krónika*

— INDEX

PARAMUZIKOLÓGIA 25.

A teremtet zene

Lehet-e megalkotott zenéből teremtet zene formálni?

A kérdésre évszázadok óta keressük a választ. A zeneszerzési gyakorlat ezt úgy próbálja elérni, hogy mind nagyobb erővel hangsúlyozza a zenei tudás jelenlétét az alkotás folyamatában. A zene *teremtésének* problémáját szemérmesen elhallgatjuk. Minek nekünk szivárvány! Legfeljebb csak úgy titokban, ki nem mondva fogadjuk be ezt a rejtélyes égi jelenséget. Nem is illik róla beszélni, hiszen könnyen a zenét nem értők kategóriájába sorolnának bennünket. És jaj annak, aki ide kerül. Elnéz, "gyengéd" türelemmel tessék elki az ilyeneket a zene — általuk vélt! — szentélyéből. Tudniillik ez a szentély inkább építész-mérnöki iroda. Sok projekt hever benne elszórtan, író, rajzoló, vonalzó szerszámok tömkelege díszíti, és közepében hatalmas MUNKAasztal áll, mögötte terjedelmes karosszék. ITT DOLGOZNAK — olvashatjuk a "láthatatlan" feliratot.

(Emlékszem, hogy egy ifjú zeneszerzőt hívtam barátságosan magamhoz: hadd lássam, min dolgozik. Ő kicsit szabadkozott: "De én több huszonegynéhány soros partitúrát ragasztok egymás fölé" — és láthatólag nagyon elégedett volt *főlényével*!).

Apropó: ragasztás, vágás, színes be- és kiírások, vonalazás, rajzolás — mindmégannyi kelléke az *alkotott* zenének. De mi marad, ha egy csoda folytán ezt elveszítjük (elvehetjük!) belőle. A bele fektetett tervezőmérnöki munka *óraszám*a.

Hát ide jutottunk?

Most kell irányt változtatnunk!

A materialista gondolkodás, világkép az *alkotott* művészetnek kedvezett, szemben a transzcendens jellegű *teremtett* művészettel. Ez utóbbi elszakad az anyagtól, a világszellemmel való egylényegűségét hangsúlyozza. A zene különösen alkalmas erre.

Természeténél fogva absztrakt művészet, könnyen talál kapcsolatot a szellem világával. Ezért is övezi annyi *meg-nem-értés*! És — végül — annyi üldöztetés is!

Az igazi zenei remekmű megfoghatatlan — s tegyük hozzá —, felfoghatatlan csoda. Honnan kerül elő egy Mozart *Hegedűverseny*? A zeneszerző képzelőereje hozta létre? A tudása? Mindez együttvéve? Vagy csak úgy egyszerűen a SEMMIBŐL jött?

Válasz helyett egy kis kitérő: zeneszerzés-óráimon tapasztalom, hogy kezdő tanítványaim közül is sokan olyan zenei megoldásokkal jelentkeznek, amelyeket biztosan nem volt honnan előzőleg megtanulniuk vagy lemásolniuk. A minap egyik tanítványom oly tökéletes zenei részletet hozott óráimra a bartóki tengelyrendszer szellemében komponálva, hogy az döbbenet erejével hatott. Ő maga semmit sem tudott a tengelyrendszer elméletéről, — energetikai líceum elvégzése után elsőéves hallgató a zeneszerzésen! —, és mikor elkezdtem magyarázni neki a rendszert, láthatólag nehezebbre esett követni a gondolatot. Nem lepődtem meg. Évek óta tanítom ezt az elméleti részt is, és mindig tapasztaltam, hogy újfajta (zenei) gondolkodást kényszerít ki tanítványaimból. És aránylag hosszú időre van szükség, amíg ez a zenei "agymosás" valóban hatni is kezd. Amikor pedig vissza akar fordítani az elméletet a gyakorlati munkába, például kompozícióba foglalva, hihetetlen nehézségekbe ütközik. Spekulatív úton (lásd: *alkotott zene*) nem olvad bele egykönnyen a művek hangzsfolyamatába. A tengelyrendszer tudása *messze esik* annak teremtet felhasználásától. És íme, egy tanítványom előtanulmányok nélkül is hibátlanul alkalmazni tudta készülő kompozíciójában. Az információ csakis a kollektív memóriából érkezik, érkezhetik... — és oda is sugárzik vissza. Azok, akik elsőként "hozták le" a rendszer paramétereit és kódolták át zenei jeleinkre (mint például Bartók, Debussy, stb), ők végeztek igazi TEREMTŐ munkát. Így a *teremtett zene* mérőegysége az EREDETI-SÉG. (Muszorgszkija legeredetibb zenei lángelmék egyike). Jellemzőjük a konvenciók áttörése: A MIN-DENSEGBŐL ÚJ VILÁGOT TEREMTENEK.

TERÉNYI EDE

HOL-

Dan Cristea elnöklete alatt összeült a Lucian Alexiu, Daniel Dimitriu, Alexandru George, Marius Ghica, Ion Mircea, Ion Hobana, Cornel Moraru, Eugen Negrici, Mihai Sin és Alex. Stefanescu alkotta zsűri, amely kiosztotta a *Román Írószövetség* 1995-ös díjait. Vers: Constantin Abăluță, Cezar Baltag, Iustin Panga, Nicolae Popa. Próza: Alexandru Ecovoiu, Marius Tupan. Színmű: Radu F. Alexandru, Răzvan Petrescu. Kritika, irodalomtörténet: Z. Ornea, Cornel Ungureanu. Kritikai kiadások: Al. A. Andriescu, Simona Cioculescu. Esszé, publicisztika: Dan Laurențiu, Mircea Mihăieș. Gyermek- és ifjúsági irodalom: George Arion, Passionaria Stoicescu. Fordítások az egyetemes irodalomból: Jean Grosu, Mircea Ivănescu. Debüt: Ștefan Borbely, Nicolae Coandă, Augustin Frănilă, H. R. Patapievi. A kisebbségek irodalma: Fekete Vince, Kelemen Hunor, László Noémi, Orbán János Dénes. *Post mortem* díjat kapott Mircea Ciobanu; a Nemzeti Irodalmi Díjat Gellu Naum nyerte el. Az *Opera Magna* díjban Mircea Zăciu, Marian Papahagi és Aurel Sasu részesült.

Az Erdélyi Könyv Egylet Dávid Gyula és Veress Zoltán szerkesztette *Erdélyi Követ* sorozatában látott nyomdafestéket a 6., *Győzni humoral* című kötet.

Május 19-én avatták föl a Farkasréti temetőben Páskándi Géza (1933-1995) síremlékét (Kampfl József szobrászművész alkotása). Emlékbeszédet mondott Szakonyi Károly. A

Vár Galériában Páskándi Géza színháza címmel nyílt emlékkiállítás, amelyen közreműködött Faragó Laura és Szélyes Imre, a Várszínházban pedig előadták az író *Vendégség* című darabját. Szereplők: Bessenyei Ferenc, Szakácsi Sándor, Csomor Csilla, Tahi József, Kőmíves Sándor.

A kolozsvári Brassai Sámuel Elméleti Líceumban május 20-25. között került sor a Brassai Hétre.

A Kortárs 6. száma hozza egyebek mellett Fekete Vince három versét, valamint Mózes Attila *Szindbád örök utazása* című novelláját.

Július 6-án a csíksomlyói plébánia szervezésében Domokos Pál Péter szobrát avatták fel.

Június 8-án tartotta közgyűlését a Kriza János Néprajzi Társaság, melynek napirendjén erdélyi és anyaországi kutatók munkabeszámolóit szerepelték, valamint köszöntötték Nagy Olgát és Kallós Zoltánt.

A kolozsvári Corvineum Alapítvány rendezésében került sor a II. Pimpiparé gyermekfesztiválra. Május 31-én a Zeneakadémia Stúdiótermében Vermesy Péter emlékére adtak hangversenyt, amelyen közreműködött Buzás Pál, Monica Noveanu, a bánffyhungyadi Kós Károly Művelődési Egyesület kórusa, a Waldorf iskola IV. osztályos tanulói és a KMSZ Vermesy Stúdiója (Horváth Zoltán és Lászlóffy Zsolt). Június 1-én a Györkös Mátyás Albert Emlékházban In memoriam Szilágyi Domokos rendezvényre került sor. Közreműködött Orbán Gyöngyi egyetemi előadótanár és a KMSZ

Vermesy Stúdiója (Bors László és Horváth Zoltán).

Az Alföld 6. száma Orbán János Dénes verseit közli.

A Látó májusi számában verset olvashatunk Balla Zsófiától, Jánosházy Györgytől, Mócsi Ferencről, Bogdán Lászlótól és Mikó Andrásról. Prózaírást, tanulmányt közöl a lap Széprethy Lillától, Vári Attilától, Szakács István Péterrel, Bíró Á. Attilától és Selyem Zsuzsától. A Fórumban Mikola Péter, László Noémi, Demény Péter és Mihály István kritikája, tanulmánya. A Kis lírai antológiában Bogdán László ír bevezetőt Borisz Paszternak versei elé. Dokumentum: Nagy Pál. Hadikikötő: Káli István. A szám grafikus Orth István.

A kolozsvári Dávid Ferenc Egylet június 16-án tartott ülésén A kereszténység kezdetei Erdélyben címmel dr. Bodor András professzor olvasta föl tanulmányát. Márkos Albert Négy szerelmes dal című művét Georgescu Mária, valamint Márkos Albert, Botár Gerő, Oliviu Moldovan és Török Béla (Concordia vonósnyegyes) adta elő. Szavalt Katona Éva színművész.

A Tiszatáj 6. számában Lászlóffy Aladár versei olvashatók, Széles Klára pedig a költő művét elemzi. Verset olvashatunk tovább Lázary René Sándortól. A lapban Páskándi Géza Begyűjtött vallomásaim című írása.

-MI

Júliusi bánat

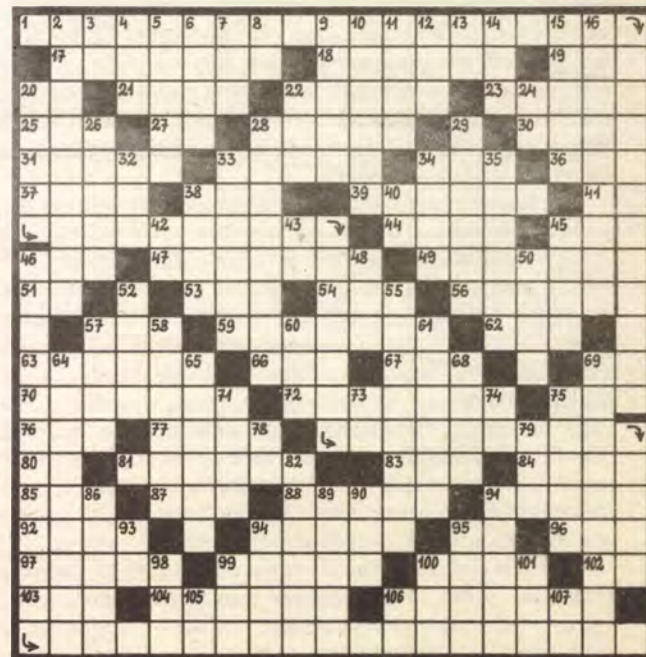
Stefan George verséből idézzük: "Virágos nyár, még gazdag az illatod: ..." — folytatása a függőleges 20., vízszintes 1. és függőleges 46. számú sorban. Szabó Lőrinc fordítása.

VÍZSZINTES: 1. Az idézet második sora (zárt betűk: A, A, N, L, N). 17. Más irányba való fordítás, terelés. 18. Amerikai atléta, aki négy olimpián lett első diszkoszvetésben (Alfred). 19. Nos kevert betű. 20. Frank rövidítése. 21. Állatok fekhelye. 22. Nem élvezlek. 23. Vissza: csukva (ék. h.). 25. AÉS. 27. Kilométer. 28. Hagy (ék. f.). 30. ... Miklós, Mikszáth Kálmán-regényhős. 31. Benéz kevert betű. 33. Harold ..., amerikai filmkomikus (1893-1971). 34. Csendben belép! 36. Mit zavartan! 37. Év, angolul. 38. Becézett román férfinév. 39. Ezek a keskeny deszkák. 41. Asztácium vegyjele. 44. A magyar főváros egyik fele. 45. Vissza: az Amerikai Egyesült Államok betűjele. 46. Téli csapadék, románul. 47. Kellemes illatú. 49. Vitrin. 51. Európa Kupa. 53. Putnok egyik fele! 54. Mely személyek. 56. Dél-amerikai folyó. 57. Eltulajdonít. 59. Úgy nyúl valamihez, hogy akarva-akaratlanul megfogja. 62. Ritka, románul. 63. Az ókori görögök jellegzetes öltözeke. 66. Fizikában a molekulatömegnek megfelelő grammennyiség. 67. Újság. 69. Feltételes kötőszó. 70. Egy-ség, németül. 72. Fehér virágú erdei kúszónövény. 75. Fogam vége! 76. Luxemburgi és román gépjárművek nemzetközi betűjelzése. 77. A tea alkaloidja. 80. Elfő egyenmő hangzói. 81. Gumi- és teniszütő-márka. 83. Ellenértéke. 84. Csont..., emberi, állati testben található szilárd szerkezetre jellemző. 85. Csak félig boltos! 87. Váltak összefüggő betűi. 88. Szalonát tartósít. 91. Húst, zöltséget gőzben puhít. 92. Felügyelő. 94.

Lusta, névelővel. 95. Gyep közepe! 96. Az italt fogyasztaná (NN=N). 97. Díszes női mellű. 99. A fából készült szállítóeszköz. 100. ... Lisa, világhírű festmény. 102. Bőr és kálium vegyjele. 103. A végén hibás! 104. Cikkeket, képeket újságból kivágó. 106. Úzte vala.

FÜGGŐLEGES: 2. Törtető személyek. 3. Kiejtett mássalhangzó az ábécé végéről. 4. Nincs ... valaminek, nagyon keveset fizetnek érte. 5. Német költő (Rainer Maria, 1875-1926). 6. Már Démokritosz is beszélt róla. 7. Vissza: virágnektár. 8. Kés-szélek! 9. Ruhafoszlány. 10. Felejte. 11. Emelkedik a folyó szintje. 12. Hangtalan nóták! 13. Személyed. 14. Történelmi korszak. 15. Robinson Crusoe szülővárosából való. 16. Érdektelenül. 20. Az idézet első sora (zárt betűk: A, A, T, Z). 22. Egy, olaszul. 24. Határozórag, a -ve párja. 26. Beszéde. 28. Életre keltem. 29. Elkap. 32. Vétlen vére! 33. Lomhább (BB=B). 34. Béke kevert betűi. 35. ...ca, olasz költő (1304-1374). 38. Vissza: vicc csattanója. 40. Nagylemez. 42. TJ. 43. Belül szab! 45. Szándékszik. 46. Az idézet utolsó sora (zárt betűk: M, É, E, Ü, T). 48. UIK. 50. Gabonát betakarít. 52. Magyar költő (Árpád, 1886-1928). 55. Szeget vert be. 57. ... Ventura, olasz filmszínész. 58. A költő, románul. 60. Törvény, franciául. 61. ... vesz, becsap. 64. Ahonnan hír, értesülés származik. 65. Semmi, olaszul. 68. Tintafolt. 69. Árenda. 71. Kender, len feldolgozására szolgáló eszköz. 73. Felel! 74. Gitározni kezd! 75. Üzemi. 78. Biztató szócse. 79. Bánván összefüggő betűi. 82. Izzó tüzelőanyag. 86. Mártás. 89. Behajít. 90. Tétlenül ásat! 91. Zsilett. 93. Rég élt előd. 94. A liliummal rokon dísnövény. 95. Angliai város. 98. Fűszerez. 99. ALM. 100. Sporttrikó. 101. Athéni futballcsapat. 105. Fonetikus skálahang. 106. KS. 107. Személyed.

SALLÓ LÁSZLÓ

A HELIKON 12. számában közölt, *Az egészet akarom* című rejtély megfejtése: Hasonlatos az életem azé-hoz./Ki egy mezőn kincset találni vél,/S hogy a magáévá tehesse, mindent./Amije csak volt, elkótyavetyélt.

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztőhelyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs: SZABÓ GYULA
Szerkesztőség: LASZLÓFFY ALADÁR: világkultúra
K. JAKAB ANTAL: vers, irodalomtörténet

MÓZES ATTILA: próza, kritika
NAGY MARIA: olvasószervező
RAKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számlógépes tördelés: NAGY MÁRIA; nyomtatja a Miskolczi Kis Miklós református sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN
A szerkesztőség címe: 3400 Cluj-Napoca, str. Iasilor 14. Postafiók (casuta postala) 245. Telefon: 132309, 132096
A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg - kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288